

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΣΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΣΥΝΚΟΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ

**«ΔΙΑΚΙΝΔΥΝΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΥΣΤΕΡΗ
ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ - ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΠΡΟΦΥΛΑΞΗΣ»**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΗΣ ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑΣ : ΔΗΜΑ ΕΛΕΝΗΣ
ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ : Π. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΕΛΕΝΗ ΔΗΜΑ

*ΔΙΑΚΙΝΔΥΝΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΥΣΤΕΡΗ
ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ- ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΠΡΟΦΥΛΑΞΗΣ*

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 2002

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
----------------	---

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΗ ΕΝΤΑΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΚΙΝΔΥΝΕΥΣΕΩΝ

1. Εισαγωγή.....	4
2. Οι θεωρίες της αυτοποίησης των συστημάτων.....	5
3. Οι θεωρίες του χάους και των καταστροφών.....	7
4. Ρίσκα/ Διακινδύνευση & Κίνδυνοι η κοινωνική- θεωρητική Ανάλυση του Niklas Luhmann.....	10
5. Η κοινωνιολογική προσέγγιση του Ulrich Beck για τους Κινδύνους & το Ρίσκο στην ύστερη νεωτερικότητα.....	15
6. Ρίσκα / διακινδύνευση και κίνδυνοι, η ανάλυση του Beck.....	19

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΠΟΛΙΤΩΝ & Ο ΕΚΔΗΜΟΚΡΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΩΣ ΑΝΑΧΩΜΑ ΣΤΗΝ ΔΙΑΚΙΝΔΥΝΕΥΣΗ

1. Νέα Νεωτερικότητα.....	24
2. Κοινωνία Πολιτών.....	26
3. Η προσέγγιση της κοινωνίας των πολιτών σύμφωνα Με τον Luhmann & Beck	28
4. Μία πολιτική διαβουλευτικού τύπου.....	36
5. Εκδημοκρατισμός της Παγκόσμιας διακυβέρνησης.....	39

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	46
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	49

Οι νομικοί της μοναρχίας είχαν υποστηρίξει ότι ένας βασιλιάς διαθέτει δύο σώματα: ένα φυσικό και ένα πολιτικό σώμα. Το φυσικό σώμα ήταν θνητό, υποκείμενο σε μαρασμό. Αντίθετα το πολιτικό σώμα ήταν άτρωτο για όσο διάστημα διηύθυνε το βασίλειο. Αυτή η πλασματική κατασκευή συμβολίζει με έμμεσο και αδιαφανή τρόπο, την αυτονομία των κοινωνικών και φυσικών σχέσεων, όπως ακριβώς η αποσύνθεση του χεριού από τον εγκέφαλο.

ΜΟΣΚΟΒΙΤΣΙ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σχέση του ανθρώπου με το στοιχείο της «**φυσικής**» αρνητικότητας που κάνει την εμφάνιση του είτε μέσα από απροσδόκητες φυσικές καταστροφές είτε μέσα από απρόβλεπτα καταστροφικά αποτελέσματα ανθρωπίνων αποφάσεων, δεν είναι κάτι καινούργιο. Η σχέση αυτή, σχέση καταστατικά ασταθής είναι σύμφυτη με την ανθρώπινη εμπειρία. Είναι προφανές λοιπόν ότι υπάρχει σημαντική επιστημονική αβεβαιότητα γύρω από τι πραγματικά συμβαίνει. Τα δημιουργημένα με υπολογιστή υποδείγματα, που είναι εξαιρετικά περίπλοκα βοηθούν πραγματικά ελάχιστα τους ερευνητές στην προσπάθεια τους να εξάγουν συμπεράσματα. Για παράδειγμα μία αύξηση των νεφών θα αύξανε ή θα μείωνε τη θερμοκρασία της γήινης ατμόσφαιρας; Δεν θα μπορούσε η αύξηση της θερμοκρασίας να οφείλεται σε μία αντίστοιχη αύξηση της δραστηριότητας των ηλιακών κηλίδων; Μήπως κάποιοι ρυπαντές αυτανακλούν στην πραγματικότητα την ηλιακή ακτινοβολία καταπολεμώντας έτσι την υπερθέρμανση του πλανήτη; Μήπως ο διπλασιασμός της ποσότητας του διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα αυξήσει στην πραγματικότητα το μέγεθος και τη γονιμότητα της φυσικής ζωής, όπως έχει ήδη συμβεί σε εργαστηριακά πειράματα ή θα υπάρξουν επικίνδυνες παρενέργειες; Αν για παράδειγμα η υπερθέρμανση του πλανήτη σημαίνει ότι τα φυτά θα μαραίνονται στις υψηλότερες θερμοκρασίες, αλλά θα ευδοκιμούν σε περιοχές που πριν ήταν πολύ κρύες, μήπως αυτό συνεπάγεται απλώς μία **γεωγραφική μετατόπιση** των

καλλιέργειών και όχι πραγματική μείωση ; και αυτά τα οφέλη θα είναι αρκετά για να εξισορροπήσουν την απώλεια της βλάστησης και των τροφίμων που συντελείται σε άλλες περιοχές; ελάχιστα από αυτά είναι σαφή.

Το συμπέρασμα αυτό υποδηλώνει την ανάγκη για μεταρρύθμιση και περισσότερο την ανάγκη για μεγαλύτερη κατανόηση του **αλληλένδετου** των παγκόσμιων αλλαγών που επηρεάζουν σήμερα ολόκληρο τον πλανήτη μας. Η επιστήμη αδυνατεί να προσδιορίσει και να περιγράψει απόλυτα τόσο τους κινδύνους όσο και τα ρίσκα, και κατά συνέπεια δεν είναι σε θέση να αποτελέσει επαρκή βάση για την άσκηση προσαρμοστικών πολιτικών. Εκείνο λοιπόν που κυριαρχεί είναι η επιστημονική αβεβαιότητα αναφορικά τόσο με την αιτιακή σχέση πράξης και αποτελέσματος , όσο και με την ίδια τη βλάβη.

Στη σύγχρονη κοινωνία οι κυβερνήσεις λαμβάνουν συχνά αποφάσεις σχετικές με επιστημονικές/τεχνολογικές εφαρμογές, οι οποίες συνιστούν «**άλμα στο σκοτάδι**». Συνεπώς, αντίθετα με την αλάυθαστη επιστημονική άποψη που πρεσβεύει η θετικιστική πίστη, και που ιδιαίτερα στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα είχε ταυτισθεί στο συλλογικό φαντασιακό με την ιδιότητα της απόλυτης αντικειμενικότητας, στην κοινωνία της ύστερης νεωτερικότητας ή μετανεωτερικότητας, αυτή η πίστη κλονίστηκε. Οι τερατογενέσεις εξαιτίας της θαλιδομίδης, η πυρηνική έκρηξη στο Τσέρνομπιλ, η νόσος των τρελών αγελάδων κ.ά είναι μια σειρά από γεγονότα που συνέβαλλαν στην ανάδυση μιας ανεξέλεγκτης αρνητικότητας και αβεβαιότητας,

ενώ ταυτόχρονα αποκαλύφθηκε ότι η αντίληψη μας για την πραγματικότητα, την οποία θεωρούσαμε αντικειμενική δεν ήταν παρά μια κοινωνική κατασκευή και συνεπώς ανίκανη να ελέγξει την ολότητα του πραγματικού.

Η επιστημονική αβεβαιότητα αναγνωρίζεται πλέον ως προϋπόθεση για την υλοποίηση της στρατηγικής της διακινδύνευσης, μοναδική διαδικασία η οποία εγγυάται τη διάδοση της καινοτομίας και την απελευθέρωση της αναπτυξιακής δύναμης, στα πλαίσια πάντα της ύπαρξης ενός θεσμικού έλεγχου των αναλαμβανόμενων ρίσκων το οποίο να κινείται στη λογική της **«αρχής της προφύλαξης»**, η οποία αποτελεί τη δικαική έκφραση της αποδοχής και διαχείρισης της επιστημονικής αβεβαιότητας.

Η διαχείριση της επιστημονικής αβεβαιότητας και η ευθύνη της διακινδύνευσης δεν θα πρέπει να είναι προνόμιο και επτασφράγιστο μυστικό των απομακρυσμένων Διεθνών Οργανισμών. Απαιτείται θεσμική διεύρυνση της δημοκρατικής συμμετοχής του πολίτη αλλά και των οργανώσεων πολιτών, όχι μόνο στο σχεδιασμό πολιτικών αλλά και στη διαβούλευση των στόχων της εφαρμοσμένης έρευνας.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ ΔΙΑΚΙΝΔΥΝΕΥΣΕΩΝ

**ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ
ΔΙΑΚΙΝΔΥΝΕΥΣΕΩΝ**

Κρίσιμο είναι το πρόβλημα της αναζήτησης εκείνου του επιστημολογικού σχήματος, που θα θεματοποιήσει τα τυπολογικά χαρακτηριστικά νέων μορφών αβεβαιότητας στο πλαίσιο της **«ύστερης νεωτερικότητας»**. Διαμέσου μιας εδραίας επιστημολογικής υπαγωγής θα εξευρεθεί και το πιο κατάλληλο εργαλείο μεθόδου, προκειμένου να αποσαφηνισθούν αμφισβητούμενα μέχρι στιγμής εννοιολογικά πεδία. Τελικώς, η επιλογή μεθόδου θα ερμηνεύσει και το περιεχόμενο που λαμβάνουν έννοιες, όπως το **«ρίσκο»**, ο **«κίνδυνος»**, η **«διακινδύνευση»**, η **«αβεβαιότητα»** κ.ο.κ

Στο πεδίο της σύγχρονης πολιτικής και κοινωνικής θεωρίας ξεχωρίζουν δύο μοντέλα που επιχειρούν με συστηματικό τρόπο να κυριαρχήσουν στην ανάλυση των νέων μορφών αβεβαιότητων. Στο πρώτο μοντέλο έχουμε την δυνατότητα να σταχυολογήσουμε θεωρίες περί χάους καθώς και την θεωρητική εκδοχή των αυτοποιούμενων κοινωνικών συστημάτων, όπως αναπτύσσεται στο έργο του Γερμανού στοχαστή Niklas Luhmann. Ενώ στο δεύτερο μοντέλο που αμφιταλαντεύεται μεταξύ νεωτερικότητας και μετανεωτερικότητας υπάγεται η θεωρία της «κοινωνίας της διακινδύνευσης» του Ulrich Beck, που εισάγει κατευθείαν την προβληματική των διακινδυνεύσεων και των κινδύνων.

1. ΟΙ ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΑΥΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

Οι θεωρίες της **αυτοποίησης**¹ των συστημάτων προσανατολίζονται στη ριζοσπαστικοποίηση της παραδοσιακής συστημικής θεωρίας. Πράγματι, οι παλαιότερες συστημικές θεωρίες συγκέντρωναν ακόμη την προσοχή τους στην αναταλλαγή των συστημάτων, διαμέσου ενός προουφιστάμενου **Input-Output** μοντέλου ανάλυσης. Ενώ, η αυτοποίηση υπερτονίζει τόσο την αυτονομία των συστημάτων, όσο και την ανεξαρτησία των εσωτερικών δομών και των λειτουργιών τους από το περιβάλλον τους, η ιδέα της αυτοοργάνωσης των συστημάτων συνδέεται με έναν νέο προσδιορισμό της φύσης : η φύση δεν κατανοείται τώρα ως ολότητα, αλλά ως το πολυσαχδές και πολύπλοκο τμήμα ενός έντονα διαφοροποιημένου και πλουραλιστικά σύνθετου κόσμου.

Η αυτοποίηση χαρακτηρίζεται από την ιδέα της συμπληρωματικότητας μεταξύ δομής και λειτουργίας, μεταξύ σταθερότητας και αστάθειας. Η αναπαραγωγή και η ανανέωση αυτοποιούμενων κοινωνικών συστημάτων προϋποθέτει μια δυναμική που ενώ εμφανίζεται αφεαυτής ως σταθερή, όμως ουδέποτε καταλήγει σε μια δομο-λειτουργική στασιμότητα.

Ένα από τα προβλήματα της αυτοποίησης ανακύπτει στον

1. Τσίρος Νικόλαος, Νόμος και Φύση, 3/2000, σ.365

Νέες Μορφές Αβεβαιότητας ή «Επιστημολογική» Απροσδιοριστία Των Θεωριών Περί «Διακινδύνευσης» Στην Ύστερη Νεωτερικότητα.

σύνδεσμο μεταξύ των ποικίλων συστημάτων. Ποιο είναι δηλαδή εκείνο το σύστημα που μπορεί να υποτάξει ένα άλλο σύστημα και δυνάμει ποίας επιλογής. Κατά κανόνα απουσιάζει η έννοια της ιεραρχίας με αποτέλεσμα η συστημική θεωρία να εμφανίζεται πολυκεντρική και με ύψιστο δείκτη αφαιρετικότητας. Είναι σκόπιμο να σημειωθεί ότι η υποεκπροσώπηση του ζητήματος της συστημικής ιεραρχίας περικλείει του καταλογισμό της ευθύνης από μια πολιτική απόφαση. Με άλλα λόγια, η διάχυση της ευθύνης, όπως ίσως προκύπτει από μίαν απόφαση, δεν είναι άσχετη της έλλειψης ιεραρχίας στο περιβάλλον διαφορετικών και ενίοτε εναντιωματικών μεταξύ τους κοινωνικών συστημάτων.

Η ενασχόληση βέβαια της πολιτικής επιστήμης με τη θεωρία της αυτοποίησης δεν στερείται σημασίας και πρακτικού ενδιαφέροντος. Διότι, η θεωρία της αυτοποίησης προστατεύει από υπερβολικές προσδοκίες σχετικά με την ηγεμονική ικανότητα της πολιτικής και ταυτόχρονα γνωστοποιεί τη δυσκολία μιας αποτελεσματικής πολιτικής δράσης σε επιμέρους τμήματα ή πεδία της κοινωνίας. Από την άλλη πλευρά πρέπει να καταστούν επιστημονικά ευδιάκριτα τα όρια της αυτοποίησης στον χώρο της κοινωνικής και πολιτικής επιστήμης. Οι στοχαστές των αυτοποιούμενων συστημάτων δεν δύνανται να συμπεριφέρονται στην κοινωνία, όπως τα αυτοαναφορικά συστήματα που υπερασπίζονται. Εάν επιχειρούσαν κάτι τέτοιο, τότε θα απειλούσαν να καταστρέψουν ένα συντεταγμένο κοινωνικό σύστημα.

2. Οι θεωρίες του χάους και των καταστροφών

Επιστημολογικοί προπομποί για την ανάλυση των διακινδυνεύσεων είναι οι θεωρίες του χάους και των καταστροφών. Κοινό χαρακτηριστικό των δύο αυτών θεωρητικών τάσεων είναι η αναφορά τους σε μη γραμμικά εξελισσόμενα συστήματα και η κατάταξη τους στο μοντέλο της αυτοποίησης. Η θεωρία των καταστροφών αναπτύχθηκε από τη γενική συστημική θεωρία του **Rene 'Thom**² (1975) και πέρα. Σε αυτήν, τα συστήματα δεν ερμηνευθήκαν διαμέσου των σταθερών δομών τους. Ο Thom ανακάλυψε παρενοχλήσεις ή και καταρρεύσεις που δεν συνιστούσαν χαοτικές παρεκκλίσεις από μια «κανονική» ανάπτυξη, αλλά αντίθετα νομοτέλειες των συστημάτων. **Το φυσιολογικό παρουσιάσθηκε ως ουτοπία.**

Ομοιοτρόπως η έννοια του χάους συνδέεται με την αντίληψη δυναμικών συστημάτων, που αναπτύσσονται διαρκώς, κατά τρόπο απρόβλεπτο. Οπότε, μία αιτιοκρατικά κινούμενη κοινωνική επιστήμη δεν είναι σε θέση να κάνει αυστηρές προγνώσεις και να εξηγήσει το γίνεσθαι ευμετάβλητων συστημάτων. Αν και έχουμε εκπαιδευτεί να σκεφτόμαστε με τους όρους της γραμμικής αιτιότητας³,

2. N. Τσίρος, (2000), *Νόμος και φύση, ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ «ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΩΝ» Η ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΗ ΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΑ ΤΩΝ ΘΕΩΡΙΩΝ ΠΕΡΙ «ΔΙΑΚΙΝΔΥΝΕΥΣΗΣ» ΣΤΗΝ ΥΣΤΕΡΗ ΝΕΟΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ*, σ.386

3. Prigogine-Stengers, (1986), *ΤΑΞΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΧΑΟΣ, ΚΕΔΡΟΣ*, σ.273

πρέπει να καταφύγουμε στην στατιστική περιγραφή από τη στιγμή που οι εξισώσεις μας δεν περιέχουν βεβαιότητες αλλά δυνατότητες, οι περιγραφές μας δεν είναι πλέον αιτιοκρατικές αλλά **πιθανοκρατικές**⁴. Η εξέλιξη αυτή είναι αυτονόητο πως μας απομακρύνει από το κλασικό ιδανικό της αιτιοκρατικής περιγραφής η οποία συνοδεύεται από την προσδοκία της βέβαιης γνώσης. Τώρα όχι μόνο κάθε κατάσταση ενός συστήματος αλλ' ακόμη και ο ορισμός του συστήματος στη μορφή μοντέλου, είναι γενικά ασταθής ή τουλάχιστον **μετα-ασταθής**⁵. Πάντως η επιλογή του όρους «**χάους**» που έχει χαρακτηριστεί ως ατυχής, είναι γιατί υπερτονίζει, την καταστροφική όψη με συνέπεια να εξασθενεί τη δημιουργική προοπτική των συστημάτων. Αυτό βέβαια ανεξάρτητα από το γεγονός, ότι η επιστήμη του χάους (Prigogine) έχει ήδη υπερτονίσει τη διαλεκτική συνύφανση του χάους με την «**κρυμμένη τάξη**»⁶ (hidden order) των πραγμάτων. Ότι δηλαδή, μέσα από το χάος διαπιστώνεται ήδη η απαρχή μιας καινούργιας τάξης, που συνδέει υπόρρητα το κανονικό και το τυχαίο, το προβλέψιμο και το απροσδιόριστο κ.ο.κ. Οι ίδιες μη – γραμμικότητες μπορούν να παράγουν μια τάξη μέσα από το χάος και ωστόσο, σε διαφορετικές συνθήκες, να ευθύνονται για

4. Θεόδωρος Χρησίδης, (Θεσσαλονίκη 1997), «ΧΑΟΣ ΚΑΙ ΠΙΘΑΝΟΛΟΓΙΚΗ ΑΙΤΙΟΤΗΤΑ: ΜΕΤΑΞΥ ΠΡΟΚΑΘΟΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΥΧΗΣ», ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΒΑΝΙΑΣ, σ.293

5. Prigogine- Stengers, «ΤΑΞΗ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΧΑΟΣ», σ.274

6. Ν. Τσίρος, Νόμος και φύση, σ.386

την καταστροφή της ίδιας αυτής τάξης , δημιουργώντας τελικά μια συνοχή πέρα από μια ακόμη διακλάδωση⁷. Κατά τα φαινόμενα, η τερμινολογική υπερβολή του όρους «**χάος**» υπήρξε αναγκαία, προκειμένου να σοκάρει τη γραμμικά προσανατολισμένη σκέψη και να δραματοποιήσει τη συζήτηση γύρω από τις νέες μορφές αβεβαιότητας, που τείνουν να επικυριαρχήσουν στην πολιτική αιζέντα της μεταβιομηχανικής εποχής. Το γεγονός όμως, ότι μια διακύμανση ξεφεύγει από τον έλεγχο, δε σημαίνει ότι δεν μπορούμε να εντοπίσουμε τους λόγους της αστάθειας που προκαλεί η ενίσχυση της.

Σχηματικά τα στοιχεία που διαφοροποιούν από κοινωνιολογική σκοπιά τις έννοιες της καταστροφής και του χάους είναι τα εξής: οι καταστροφές εμφανίζονται αιφνίδια και δίχως συνάρτηση, σε ένα σημείο A ή B. Ενώ το χάος προοιωνίζει μίαν ορμητική περίοδο, που ανατρέπει μία συνολική γραμμή και όχι απλώς το τάδε σημείο A ή το δείνα σημείο B. Επίσης στις καταστροφές το εν γένει σύστημα παραμένει σταθερό σε αντίθεσή με το χάος, όπου το περιβάλλον αλλάζει εντελώς προς μία νέα κατάσταση πραγμάτων. Τέλος, στις καταστροφές το βεληνεκές της μεταβολής είναι περιορισμένο, ενώ στην περίπτωση του χάους είναι ολικού τύπου.

7. Prigogine-Stengers, σ.277. Τα μοντέλα "τάξης μέσα από διακυμάνσεις" εισάγουν έναν ασταθή κόσμο , όπου μικρές αιτίες μπορούν να φέρουν μεγάλα αποτελέσματα , όμως αυτός ο κόσμος δεν είναι αυθαίρετος. Οι λόγοι για την ενίσχυση ενός μικρού γεγονότος αποτελούν θεμιτό αντικείμενο ορθολογικής έρευνας, προφανώς το σπύρτο ευθύνεται για την πυρκαγιά στο δάσος , αλλά η αναφορά σε ένα σπύρτο δεν αρκεί να κατανοήσουμε την πυρκαγιά

3. Ρίσκα / Διακινδυνεύσεις & Κίνδυνοι Η κοινωνική- θεωρητική ανάλυση του Niklas Luhmann

Οι συζητήσεις για τις «**νέες αβεβαιότητες**» στα πλαίσια της κοινωνιολογίας και της πολιτικής επιστήμης, ρητά ή άρητα, λαμβάνουν υπόψη τους τις θέσεις του Niklas Luhmann. Το γεγονός αυτό καθιστά αναγκαία μία επισήμανση ορισμένων βασικών γνωσιοθεωρητικών θέσεων του Γερμανού στοχαστή για τις διακινδυνεύσεις και τους κινδύνους.

Το ρίσκο (διακινδύνευση), ως μία <<γενική έννοια που υποδηλώνει μία **αβέβαιη, αλλά δυνατό στο μέλλον να επέλθει ζημία**⁸>>, αντιπαραβάλλεται στην καθημερινή αντίληψη προς καταστάσεις «**αβεβαιότητας**». Με άλλα λόγια, στην καθημερινή αντίληψη των πραγμάτων υπάρχουν αποφάσεις που θεωρούνται ασφαλείς ως προς την έκβαση των αποτελεσμάτων που μέσω αυτών επιδιώκονται και άλλες που θεωρούνται επισφαλείς. Εκφράζοντας τις τελευταίες θεωρείται βέβαιο ότι έτσι λαμβάνεται εκ προοιμίου και ένα απροσδιόριστο ρίσκο.

Πόσο ασφαλείς είναι οι «σίγουρες» δραστηριότητες και πόσο επισφαλείς «οι άγνωστες» και ακόμη «απροσδιόριστες»;

Η βεβαιότητα ως μέρος του προαναφερθέντος διπόλου είναι «**κοινωνιολογικά μία κοινωνική επινόηση**» και δεν

⁸.Βασιλική Γεωργιάδου,(1999),ΦΥΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ,ΣΤΗ ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΤΡΕΛΩΝ ΑΓΕΛΑΔΩΝ, Διακινδύνευση και Αβεβαιότητα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ, σ.88.

αποτελεί παρά μία «κατάσταση κενού σημείου⁹», βεβαιότητα όπου διασφαλίζεται «η μη εμφάνιση μελλοντικών μειονεκτημάτων» δεν υφίσταται. Εφόσον όλες αυτές αναγνωρίζονται μόνο δια μέσου ενός ενυπάρχοντος κινδύνου. Κάθε απόφαση για την επίλυση ενός προβλήματος εμπεριέχει εξαρχής ένα μικρό ή μεγάλο ρίσκο. Η υλική πραγματικότητα αποτελείται συνεπώς, όχι από «βεβαιότητες» και «ρίσκα» αλλά από λιγότερο ή περισσότερο **απροσδιόριστες διακινδυνεύσεις**. Κάθε προσπάθεια αποφυγής τους συνιστά, ταυτοχρόνως, και μία παραίτηση όχι μόνο από τις επικίνδυνες συνέπειες, αλλά και από τα ακόμη άγνωστα πλεονεκτήματα που στο μέλλον ενδέχεται να προκύψουν.

Η έννοια λοιπόν της διακινδύνευσης εξεταζόμενη από τη σκοπιά της ορθολογικής λειτουργίας της, μας υποβάλλει τη σκέψη ότι δεν είναι αποτελεσματικό να επιζητούμε την απόλυτη βεβαιότητα, «**διότι επιζητώντας την χάνουμε τις ευκαιρίες**».

Σύμφωνα με το Luhmann, το δίπολο «ρίσκο _ βεβαιότητα» δεν ευσταθεί. Μάλιστα στην πράξη, υποκαθίσταται από το δίπολο « **ρίσκο -κίνδυνος¹⁰** ». Το ρίσκο το αναλαμβάνει κανείς δι' αποφάσεως και άρα μετέχει ο ίδιος, άμεσα ή έμμεσα, σε μία δραστηριότητα και επωμίζεται το ενδεχόμενο

9. Κατά το Luhmann «κατάσταση κενού σημείου» σημαίνει ότι μία κατάσταση αμιγούς βεβαιότητας όπου διασφαλίζεται «η μη εμφάνιση μελλοντικών μειονεκτημάτων» δεν υφίσταται, Β. Γεωργιάδου, (1999) Διακινδύνευση & αβεβαιότητα, σ 89.

10. Για παράδειγμα ο καρκίνος για τους καπνιστές είναι ένα ορθολογικά υπολογιζόμενο ή αδιάφορο ρίσκο. Για τους παθητικούς καπνιστές όμως εξακολουθεί να αποτελεί ένα αποδιδόμενο κίνδυνο.

μελλοντικών ζημιών, ενώ τους κινδύνους απλώς τους υφίσταται. Η ουσία του ρίσκου συμπυκνώνεται στο γεγονός ότι, παρά τις υπάρχουσες, λιγότερο ή περισσότερο ασφαλείς, προβλέψεις για την έκβαση συγκεκριμένων αποφάσεων, δεν αποκλείεται στο μέλλον να προκύψουν αρνητικά γεγονότα και μάλιστα σαν εκείνα τα οποία κάνεις έχει υπολογίσει.

Το ρίσκο / η διακινδύνευση ενδημεί, επομένως σε κάθε απόφαση και αναφέρεται σε αποφάσεις του παρόντος, οι συνέπειες των οποίων, δηλαδή οι πιθανολογούμενοι κίνδυνο, δεν αποκλείεται να εμφανιστούν στο μέλλον. Οι συνέπειες αυτές, όπως αναφέραμε, αν και σε ένα μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό είναι δυνατό να προβλεφθούν και ποσοτικά να εκτιμηθούν, ωστόσο, συχνά δεν είναι δυνατόν και να αποφευχθούν, υπό μία διπλή έννοια : Είτε διότι υπάρχει η πρόθεση, κανείς «**ευεργητικά**» να διέλθει ένα ρίσκο, προκειμένου έτσι να πραγματοποιήσει ένα πλεονέκτημα¹¹. Είτε πάλι διότι, με στόχο την αποτροπή του ρίσκου, λαμβάνει κανείς ορθολογικά υπολογισμένες αποφάσεις, περιορίζοντας έτσι το κόστος συγκεκριμένων επιλογών του, ταυτόχρονα όμως διέρχεται το ούτως ή άλλως, σε κάθε απόφαση ενυπάρχου ρίσκο, επομένως και εκείνο που ελλοχεύει και σε μια απόφαση βεβαιότητας¹². Άρα, σύμφωνα με το Luhmann, το ρίσκο/ η διακινδύνευση, σε αντίθεση προς τον κίνδυνο, δεν συμπυκνώνεται σε ένα πιθανώς δυνάμενο να υπολογιστεί με την εφαρμογή ποσοτικών μεθόδων, «προβληματικό κόστος»

11. Γεωργιάδου Β. (1999) «Η εποχή των τρελών αγελάδων», Νεφέλη, σ. 92

12. *ibid*

αλλά αφορά πάντοτε σε μία απόφαση. **Ρίσκο/διακινδύνευση είναι, δηλαδή, η ίδια η λήψη μιας απόφασης.**

Οι διακινδυνεύσεις λοιπόν δημιουργούν στο κοινωνικό σώμα, το οποίο παρακολουθεί την ανάληψη αποφάσεων που ενέχουν ρίσκο, μία σε ευεστώτα χρόνο μελλοντική αβεβαιότητα. Με άλλα λόγια, η κοινωνική πραγματικότητα μετά την ανάληψη ριψοκίνδυνων αποφάσεων, εμφανίζεται, υπό τη διάσταση του παρόντος «**χρόνου**» θολή, είναι δε, ως εάν στο παρόν να έχουν ήδη προκύψει μελλοντικές ζημιές από τις διακινδυνεύσεις που έχουν αναληφθεί. Το ότι οι ζημιές αυτές ευδέχεται να μην εμφανιστούν ποτέ ή και να προκύψουν πολύ μεγαλύτερες ή και διαφορετικές από τις μέχρι τώρα προβλεπόμενες, είναι στον ευεστώτα χρόνο για τις αντιδράσεις των κοινωνικών υποκειμένων σχεδόν αδιάφορο. Οι απλώς εικαζόμενες ή προβλεπόμενες ζημιές εκλαμβάνονται, επομένως ως μία πραγματικότητα, προκαταλαμβάνοντας και τις αντιδράσεις των κοινωνικών υποκειμένων.

Υπό τις συνθήκες αυτές, **«οι εκτιμήσεις των διακινδυνεύσεων και η διάθεση ανάληψης τους με κριτήρια αντικειμενικά καθίσταται αδύνατη».**

Οι διακινδυνεύσεις προκύπτουν από αποφάσεις του πολιτικού συστήματος οι οποίες, παρά την κανονιστική και διαδικαστική τους θεμελίωση, δεν νομιμοποιούνται και ως προς τις συνέπειες τους. Δηλαδή, το πολιτικό σύστημα είναι μεν εξουσιοδοτημένο να λαμβάνει αποφάσεις και το σώμα των πολιτικών ως εκλεκτόρων και καταλογίζει ευθύνες για τη

Λήψη των συγκεκριμένων αυτών αποφάσεων, όμως το σώμα αυτό δεν είναι, τις περισσότερες φορές, σε θέση να υπολογίσει και άρα να καταλογίσει εκεί που πρέπει τις ακόμη απροσδιόριστες συνέπειες ριζοκίνδυνων αποφάσεων¹³. Επειδή λοιπόν, η εκ των υστέρων απόδοση πολιτικών ευθυνών για επισφαλείς αποφάσεις του παρελθόντος είναι συχνά δύσκολη, αν όχι αδύνατη, τέτοιες ριζοκίνδυνες αποφάσεις φορτώνονται εκ των προτέρων στη συνείδηση των δρώντων της εποχής με τις ευδεχόμενες επικίνδυνες συνέπειες τους. Το πολιτικό σύστημα και το πολιτικό προσωπικό κάνοντας επιλογές με ρίσκό επωμίζονται και όλες τις πιθανές επικίνδυνες συνέπειές τους. Τούτο έχει πολλαπλά παρεπόμενα. Αφενός με, καθιστά το πολιτικό σύστημα προσεκτικότερο στις αποφάσεις που λαμβάνει, αφετέρου δε, το υπερφορτώνει καθιστώντας το αναποτελεσματικό και ενίοτε, ανίκανο να αποφασίσει. Ετσι, συχνά στις συγκυρίες αυτές, η πολιτική απόφαση επιδιώκεται «**συναινετικά**», δηλαδή με τη συμμετοχή ή έστω, την εμπλοκή στη διαδικασία λήψης της και εκείνων των δυνάμεων (της τοπικής κοινωνίας, της δημοσιότητας κ.λ.π) που στο μέλλον θα επωμιστούν τις ευδεχόμενες συνέπειες των αποφάσεων αυτών

13. Για παράδειγμα σε ποιόν θα πρέπει να καταλογιστεί σήμερα η καταστροφή της σιβάδας του όζοντος και οι συνέπειες που τώρα προκύπτουν από περιβαλλοντικό αυτό γεγονός. Κι αν ακόμη με σαφή επιστημονικά τεκμηρίωση έχουν αναδειχθεί συγκεκριμένες ευθύνες (π.χ σε επιλογές της βιομηχανίας και σε σχεδιασμούς της πολιτικής ηγεσίας από την μεταπολεμική περίοδο και δώθε), πως μπορούν και που να αποδοθούν τώρα οι ευθύνες αυτές;

και που, κυρίως στο παρόν, προκαταλαμβάνονται στις αντιδράσεις τους από το αίσθημα απειλής εξαιτίας των ρίσκων. Η διεύρυνση αυτή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων με ρίσκο, που συνιστά ταυτοχρόνως και πράξη «**διάχυσης**» των πολιτικών ευθυνών σ' ολόκληρη την κοινωνία είναι, σε επίπεδο αρχών, απολύτως θεμιτή και επιδιώξιμη, λογίζεται όμως εν μέρει και ως προβληματική.

4. Η κοινωνιολογική προσέγγιση του Ulrich Beck για τους Κινδύνους & το Ρίσκο στην ύστερη νεωτερικότητα.

Ο Beck ήταν εκείνος που ευρέως χρησιμοποίησε και ουσιαστικά εγκατέστησε τον όρο «**κοινωνία της διακινδύνευσης**» στον επιστημονικό διάλογο, προκειμένου να περιγράψει διαφορετικές μεταξύ τους εξελίξεις που, τις τελευταίες δύο δεκαετίες, συντελούνται στο εσωτερικό των βιομηχανικών κοινωνιών. Είναι γεγονός ότι από το **1986** και μέχρι τις μέρες μας, η έννοια της κοινωνίας της διακινδύνευσης (*risk society*) κατέκτησε μια κεντρική θέση στον δημόσιο και επιστημονικό διάλογο, στην προσπάθεια να περιγράψει και να εξηγήσει τη διαπλοκή διακινδυνεύσεων και κοινωνίας από τη σκοπιά της κοινωνικής θεωρίας .

Συμφωνά με του Beck¹⁴ , οι διαδικασίες εξορθολογισμού της βιομηχανική κοινωνίας διασταυρώνονται : πρώτων, με φαινόμενα «**οξυμένης**» κοινωνικής ανισότητας και

14. Γεωργιάδου Β. *ibid*, σ.96

ταυτόχρονα με διεργασίες διευρημένης εξατομίκευσης των κοινωνικών υποκειμένων, τα κοινωνικά υποκείμενα παρουσιάζονται, μάλιστα, εν μέσω αμφίροπων κοινωνικών τάσεων, δηλαδή, αφενός μεν **“αποδεσμεύονται”** από πρότυπα ζωής και κοινωνικά περιβάλλοντα της βιομηχανικής εποχής, αφετέρου, όμως επωμίζονται ατομικά την αντιμετώπιση των νέων και σύνθετων κοινωνικών προβλημάτων. Το κύριο γνώρισμα των προβλημάτων αυτών είναι ότι στοιχίζονται πίσω από τις συλλογικότητες της βιομηχανικής εποχής. Αυτές οι συλλογικότητες εγκαταλείπουν τις κατεστημένες μορφές ζωής, που όλες μαζί λειτουργούσαν ως **“ενότητα”**, δίνοντας τους τη δυνατότητα ορθολογικού υπολογισμού των κινδύνων και προσφέροντας, με τον τρόπο αυτό στους δρώντες, σταθερές συλλογικές ταυτότητες αλλά και μία σχετική κοινωνική ασφάλεια. Έτσι, εκτίθενται πλέον, κατά τρόπο **“περιπλανώμενο”** και **“αντιφατικό”**, στα προβλήματα που δημιουργούν οι νέες αβεβαιότητες. Τα εξατομικευμένα κοινωνικά υποκείμενα καλούνται, δηλαδή, να διασφαλίσουν τα συμφέροντα τους και να αντιμετωπίσουν διάφορα επιμέρους και μεταξύ τους ασύνδετα, αντιφατικά και διασκορπισμένα προβλήματα δημιουργώντας με τις επιλογές τους μια αναγκαία όσο και ασταθή **“ενότητά”** των προβλημάτων. Είναι σαφές ότι τα εξατομικεύμενα υποκείμενα της **“εξελιγμένης νεωτερικότητας”** δεν είναι σε θέση να παραπέμψουν συνολικά την επίλυση των νέων προβλημάτων σε επιλογές κάποιου κοινωνικού περιβάλλοντος, μιας κοινωνικής τάξης ή

μιας οργανικής ομάδας.

Δεύτερον, οι κίνδυνοι της ύστερης νεωτερικότητας έχουν την ιδιαιτερότητα όλο και συχνότερα να **“ξεφεύγουν από τους θεσμούς ελέγχου και ασφάλειας της “βιομηχανική κοινωνίας”**. Επομένως αντί να εξειδικεύονται κοινωνικά, η διαγραφόμενη τάση είναι να **γενικεύονται** μέχρι τελικώς και να **“παγκοσμιοποιούνται”**. Οι καταστροφές δεν περιορίζονται πλέον ως προς το χώρο και το χρόνο. Οι κίνδυνοι αργά ή γρήγορα θα θίξουν ακόμη και εκείνους που τους παράγουν ή και εκείνους που κερδίζουν από αυτούς, γίνεται αντιληπτή για πρώτη φορά η πιθανότητα ύπαρξης ενός **κοινού πεπρωμένου**¹⁶.

Η **“κοινωνία της διακινδύνευσης”** όπως περιγράφεται από τον Beck είναι μία κατ’ ανακλαστικό (reflexive) τρόπο συντελεσθείσα μεταλλαγή της βιομηχανικής επανάστασης¹⁷, που σηματοδοτεί μια «αθέλητα, αθέατα και αναγκαστικά» προκύψασα **«τομή»** στην εξέλιξη του Μοντέρνου. Εξαιτίας της **«τομής»** αυτής οι κοινωνικές αντιπαραθέσεις προσδιορίζονται όλο και περισσότερο, από τις παρενέργειες του εκσυγχρονισμού. **«Κινητήριο μοχλός»** της βιομηχανικής κοινωνίας, λοιπόν, μεταλλαγμένης σε μία νεωτερική κοινωνία της διακινδύνευσης είναι, σύμφωνα με τους υποστηρικτές της θέσης αυτής, η **«δευτερογενής συνέπεια»**, ενός τύπου

15. Beck, 2002, ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ;
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ, σ. 124.

16. *ibid*, σ. 119

17. Γεωργιάδου Β. “Η εποχή των τρελών αγελάδων”, σ. 99

«αυτοδιακινδύνευσης» του βιομηχανικού εκσυγχρονισμού.

Εάν χαρακτηριστικό γνώρισμα της κατά Beck **«απλής νεωτερικότητας»** και του **«γραμμικού»** βιομηχανικού εκσυγχρονισμού υπήρξε η **«δυνατότητα εξωτερικοποίησης»** των συνεπειών του, δηλαδή, η δυνατότητα μεταφοράς των αναδυόμενων προβλημάτων που σχετίζονται με την οικολογία και τη φύση σ' ένα εκτός κοινωνίας και ανθρώπινης δράσης περιβάλλον τώρα η προβληματική της **«δευτερογενούς συνέπειας»** του εκσυγχρονισμού εντός της ανεπτυγμένης νεωτερικότητας, στηρίζεται ακριβώς στη ρητή αμφισβήτηση της δυνατότητας αυτής. Στο σημείο αυτό συμπυκνώνεται, μάλιστα και η βασική διάσταση απόψεων των Beck και Luhmann σχετικά με το περιεχόμενο των διακινδυνεύσεων, τη θέση τους στη νεωτερικής κοινωνία, αλλά και τις δομικές συντεταγμένες της τελευταίας.

4.1 Ρίσκα/ Διακινδύνευση και κίνδυνοι

Η ανάλυση του Beck.

Κεντρική έννοια της ανάλυσης του Beck, είναι το ρίσκο.

Ο όρος, διαχωρίζεται από εκείνα των **«ιστορικών καταστροφών»**, δηλαδή από γεγονότα που απλώς προκύπτουν εξαιτίας λ.χ λιμών, επιδημιών, σεισμών και άλλων φυσικών καταστροφών.

Η βασική του θέση σχετικά με τον προσδιορισμό των σύγχρονων ρίσκων είναι ότι, έχουμε πλέον εισέλθει σε μια άλλη, **«δεύτερη»**, φάση της βιομηχανικής ανάπτυξης. Σ' αυτήν λοιπόν τη φάση τα ρίσκα δεν γνωρίζουν όρια, **τοπικά, εθνικά ή γεωγραφικά**¹⁸ οι πάντες είναι εν δυνάμει αποδέκτες, θύματα αλλά και πρωταγωνιστές νέων και ανεξέλεγκτων διακινδυνεύσεων.

Βασικά στοιχεία του ρίσκου είναι η **«καθολικότητα»**, υπό την έννοια ότι διατέμνει εγκάρσια και διαπερνά κοινωνικές τάξεις, κοινωνικά στρώματα και περιβάλλοντα¹⁹ και η **«παγκοσμιότητα»** σε ό,τι αφορά τα πεδία διάχυσης του. Στην **«ύστερη νεωτερικότητα»** που, σε πρώτο επίπεδο, προκύπτει από το συνεχώς διευρυνόμενο **«ανακλαστικό εκσυγχρονισμό»** των θεμελιωδών προϋποθέσεων της βιομηχανικής παραγωγής και σε δεύτερο επίπεδο, από τη

¹⁸.Βασιλική Γεωργιάδου, (2002), «Κοινωνία του Ρίσκου και πολιτική», Παγκοσμιοποίηση και περιβάλλον, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ.

¹⁹. *ibid*,σ.167

συνειδητοποίηση και του κριτικό αναστοχασμό (**reflexion**) των συνεπειών της, το ρίσκο εμφανίζεται χωρίς όρια γεωγραφικά, χρονικά, κοινωνικά. Κατά προέκταση υποστηρίζει ο Beck αν το βασικό χαρακτηριστικό της νεωτερικότητας υπήρξαν οι ισχυρές διχοτομίες της (εθνικό, διεθνές, δεξιά, αριστερά, αβεβαιότητα κ.λ.π) και άρα, η κοινωνική διάρθρωση της ακολούθησε το σχήμα «**είτε- είτε**» (είτε δεξιά είτε αριστερά, είτε εθνικό είτε διεθνές κ.λ.π), κυρίαρχο χαρακτηριστικό της «ύστερης νεωτερικότητας», εντός της οποίας αναδεικνύονται οι χωρίς όρια διακινδυνεύσεις, είναι η «**συνθετότητα**» και η «**παγκοσμιότητα**» της. Κυρίαρχο λοιπόν στοιχείο της είναι η **διάχυση** (όχι όμως και η κατάργηση) των κάθε είδους ορίων και η κοινωνική διάρθρωση της κατά το σχήμα « **και- και**» (και να ζει κανείς σ' ένα συγκεκριμένο εθνικό χώρο και να υφίσταται τις συνέπειες των εκτός του χώρου αποφάσεων, και να ανήκει στις ανώτερες εισοδηματικές τάξεις και να υφίσταται τις βλαπτικές κλιματικές αλλαγές, τις οποίες με την ίδια ένταση υφίστανται και οι άλλες τάξεις κ.λ.π)

Πρόκειται δηλαδή για ρίσκα που δεν έχουν αποκλειστικές και άμεσες εθνοκρατικές αναφορές και που, επίσης, διαθέτουν την ιδιαιτερότητα να μεταλλάσσονται γοργά και απρόβλεπτα, με αποτέλεσμα να καθίσταται εξαιρετικά δυσχερής η κινητοποίηση διεργασιών καταλογισμού τους, άρα και η συμφωνία για την εφαρμογή μηχανισμών και συστημάτων έλεγχου και διαχείρισης του, για παράδειγμα ποίοι

ευθύνονται για τη μόλυνση του εδάφους: άραγε οι αγρότες, η χημική βιομηχανία, η κρατική διοίκηση ή μήπως οι καταναλωτές; Είναι σαφές ότι η αλληλεξάρτηση των «οικονομικών, αγροτικών, δικαιοκικών και πολιτικών δράσεων του εκσυγχρονισμού» συσκοτίζει τη διάκριση μεταξύ της αρχικής πρωτοβουλίας για τη λήψη μίας απόφασης και των εκ των υστέρων αναδυόμενων συνεπειών της.

Με άλλα λόγια, η κατά Luhmann διάκριση μεταξύ **«αναλαμβανόμενων ρίσκων»** και **«υφιστάμενων κινδύνων»** στα πλαίσια της αλληλεξάρτησης αυτής ακυρώνεται και υποκαθίσταται από μια κατάσταση **«γενικής συνενοχής²⁰»**.

Σύμφωνα με τον Beck, η βιομηχανική κοινωνία της πρώτης νεωτερικότητας στηριζόταν σε ένα **«απλό εκσυγχρονισμό»** της παραγωγής πλούτου και της αναπαραγωγής ανισοτήτων. Στην «ύστερη νεωτερικότητα», οι κοινωνίες είναι λειτουργικά δικτυωμένες, χωρο-χρονικά αποσυνδεδεμένες και επιπλέον γεωγραφικά από-οριοθετημένες²¹, **τα ρίσκων, στρέφονται ακόμη και εναντίου εκείνων που τα υποδαυλίζουν (boomerang effect)**, τα άτομα λοιπόν έρχονται αντιμέτωπα με ένα σύνολο θρυμματισμένων και απρόβλεπτων μορφών και καταστάσεων ζωής. Οι διακινδυνεύσεις του παρόντος είναι μεν, κατά του Beck **«ταξικά ουδέτερες»**, τούτο όμως δεν σημαίνει ότι

20. Γεωργιάδου Β. «Η εποχή των τρελών αγελάδων», σ. 106

21. Γεωργιάδου Β. «Κοινωνία του Ρίσκου», σ. 166

αίρεται και «ο νόμος της ταξικής κατανομής», και άρα ότι αδρανούν και οι ταξικές αντιθέσεις. Ο «πλούτος» δηλαδή «εξακολουθεί να συσσωρεύεται στην κορυφή, ενώ το ρίσκο στη βάση της κοινωνικής ιεραρχίας». Έτσι «**οι κίνδυνοι ευτείνονται και δεν αίρουν τα ταξικά χαρακτηριστικά**» της κοινωνίας. Εξάλλου, οι ευρισκόμενοι στην κορυφή της κοινωνίας και οικονομικής ιεραρχίας υφίστανται αρκετές φορές εξίσου τους κινδύνους, ωστόσο, κατά περιπτώσεις, δεν αποκλείεται να κινητοποιήσουν επιτυχώς και ιδιωτικά μέσα υποκατάστασης ή απάλυνσης των συνεπειών που προκύπτουν από τις σύγχρονες τάξεις με ρίσκο.

Οι διακινδυνεύσεις είναι μεν, κατά το Beck, σε μεγάλο βαθμό αθέατες, υπό την έννοια ότι η διαπίστωση και ο ορισμός τους προϋποθέτει εξειδικευμένες και περίπλοκες επιστημονικές γνώσεις, αυτό όμως δε σημαίνει ότι αποστασιοποιείται από την κοινωνική – θεωρητική παράδοση της διακινδύνευσης ως μιας κατάστασης οριζόμενης βάσει του τρόπου που αυτή, κάθε φορά γίνεται αντιληπτή από δράντες και θιγόμενους. Βέβαια η κοινωνική επίδραση των ορίων του ρίσκου, μπορεί συχνά να μην εξαρτάται από την επιστημονική του θεμελίωση, υπό την έννοια ότι οι πολίτες δεν εμπιστεύονται πια άκριτα επιστημονικές γνωματεύσεις. Τα ρίσκα αυτά όμως, καθώς γίνονται αντιληπτά και κατά ένα συγκεκριμένο τρόπο από τους μη ειδικούς, δημιουργούν στο παρόν μια «**συνείδηση κρίσης**» μια αίσθηση του επερχόμενου κινδύνου.

Ασάφεια, απροσδιοριστία, αίσθηση απειλής και κρίσης διαχέουν μέσα στο κοινωνικό σώμα εξίσου ασαφείς και

απροσδιόριστους φόβους. Αυτό παρουσιάζεται από μόνο του αδύναμο ή και απρόθυμο να επεξεργαστεί γνωστικά σύνθετα προβλήματα της «ύστερης νεωτερικότητας». Συχνά, όμως, παραμένει και αβοήθητο προκειμένου να δεχθεί ετοιμοπαράδοτες αλλά θεμελιωμένες επεξεργασίες από οργανώσεις και θεσμούς, όπως είναι π.χ τα πολιτικά κόμματα ή ΜΚΟ. Δεν μπορεί έτσι να αποκλειστεί το ευδεχόμενο το κοινωνικό σώμα να παραδοθεί **αμαχητί** στους διάφορους ιδεολόγους της κρίσης και στους επαγγελματίες «κινδυνολόγους».

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΩΣ ΑΝΑΧΩΜΑ ΣΤΗ ΔΙΑΚΙΝΔΥΝΕΥΣΗ, Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΠΟΛΙΤΩΝ
& Ο ΕΚΔΗΜΟΚΡΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ

Νέα Νεωτερικότητα

Ο Ravetz εισήγαγε προκειμένου να αντιμετωπιστούν καταστάσεις στις οποίες τα γεγονότα είναι αβέβαια, και η ανάγκη λήψης αποφάσεων άμεση, την αρχή της **«χρήσιμης άγνοιας»**²². Ο προσανατολισμός της δράσης μας επομένως δεν μπορεί παρά να βασίζεται σε μία αίσθηση πραγματισμού που εδράζεται στην αποδοχή της αβεβαιότητας ως δεδομένου, και αυτό γιατί τελικά ενώ είναι βέβαιο ότι η γνώση είναι καλύτερη από την άγνοια η φρόνηση είναι προτιμότερη ακόμη και από την γνώση.

Η προοπτική αυτή δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί απεμπιστευτική. Εκείνο βέβαια που ανακύπτει είναι η ανάγκη για μία **«επιστημονική αντίληψη»** νέου τύπου.

Ο Lacan δίνει προτεραιότητα σε εκείνο που θέτει σε αμφιβολία την αυτό – επιβεβαιωτική φύση των ίδιων των αξιωμάτων της επιστήμης: στο πραγματικό, στο αδύνατο, σ' αυτό που δεν λειτουργεί ούτε εξελίσσεται όπως πιστεύαμε ότι θα έπρεπε, στάση απόλυτα συμβατή με ό,τι ονομάζουμε ριζοσπαστικό κουστροκιβισμό.

Η εξέλιξη αυτή, κόντρα σε οποιαδήποτε μοιρολατρική ή μηδενιστική διάθεση, δεν συνιστά παρά τις **«ωδίνες του τοκετού μιας νέας κοινωνίας του πράττειν»**. Η επιστήμη, η γνώση, η κριτική, αλλά τώρα διαφορετικά, με περισσότερη περιέργεια, άνοιγμα στο απρόβλεπτο, με την ανεκτικότητα που

22. Γιάννης Σαυρακάκης, 1999, ΦΥΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ «ΤΡΕΛΩΝ ΑΓΕΛΛΑΔΩΝ» Διακινδυνευση & Αβεβαιότητα, εκδοσεις Νεφέλη, σ180

που στηρίζεται στην **«έσχατη βεβαιότητα της πλάνης»**. Οι αμφιβολίες ανοίγουν δυνατότητες, πρόκειται για μια στάση κριτική και αυτοκριτική συνάμα.

Το πρόβλημα είναι ο καθορισμός της πορείας δράσης μας μπροστά στην επιστημονική αβεβαιότητα η οποία θα πρέπει να αναγνωρισθεί ως καταστατική, και όχι ως προσωρινό επιφαινόμενο. Η επιστήμη από μόνη της, ως λόγος κοινωνικά κατασκευασμένος, δεν μπορεί να λύσει το πρόβλημα του ρίσκου, που όλο και περισσότερο αφορά ζητήματα στα οποία η επιστημονική βεβαιότητα είναι αδύνατη(«πρελές αγελάδες», το φαινόμενο του «θερμοκηπίου»). Αυτό βέβαια δεν είναι μία αδυναμία της επιστημονικής γνώσης. **Όπως κάθε κοινωνικά κατασκευασμένη «αντικειμενικότητα» έτσι και η επιστημονική γνώση είναι εξορισμού πεπερασμένη.**

Όσο περισσότερο αναδύεται η αβεβαιότητα που είναι σύμφυτη με την επιστημονική προσέγγιση του ρίσκου, τόσο περισσότερο γίνεται αναγκαία η διαχείριση αυτής της αβεβαιότητας μέσα από δημοκρατικές και ανοιχτές διαδικασίες και προβάλλει **«η εικόνα μιας κοινωνίας που συζητά τις συνέπειες της τεχνολογίας και οικονομικής ανάπτυξης, πριν παρθούν οι αποφάσεις».**

«Η διέξοδος θα πρέπει να αναζητηθεί εντός της ίδιας της κοινωνίας των πολιτών». Από τη στιγμή που κανείς δεν μπορεί να πάρει μία ασφαλή απόφαση για λογαριασμό μας, είναι προτιμότερο να αποφασίζουμε συνολικά ως κοινωνία, έστω και επισφαλώς αλλά πάντα από κοινού.

ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Ο όρος *κοινωνία των πολιτών*²³, εμφανίστηκε τον 17^ο αιώνα στον αγγλοσαξονικό χώρο και κατά μία πρώτη απλή και λαϊκή εκδοχή είναι το αντίθετο της κρατικής εξουσίας και ειδικότερα του ολοκληρωτισμού.

Σε μία δεύτερη εκδοχή της έννοια, η *κοινωνία των πολιτών* εντάσσεται σε ένα ενδιάμεσο χώρο μεταξύ κράτους και πολιτών, κυβερνώντων και κυβερνωμένων. Σήμερα η *κοινωνία των πολιτών* έχει αντιπαρατεθεί σε νέα μορφώματα χειραγώγησης και ενσωμάτωσης που δρουν ολοκληρωτικά και επεκτατικά με βάση τους κανόνες της παγκοσμιοποιημένης αγοράς (π.χ Διεθνείς Οικονομικούς οργανισμούς, πολυεθνικές επιχειρήσεις, διάφορα χρηματοπιστωτικά κέντρα, αλλά και εκπαιδευτικά και ερευνητικά ιδρύματα που ενστερνίζονται και διαιώνίζουν την ενιαία και μονόδρομη σκέψη).

Είναι σαφές λοιπόν ότι η *κοινωνία των πολιτών*, στη σύγχρονη εκδοχή της, καταλαμβάνει ένα τρίτο χώρο μεταξύ αγοράς και χειραγωγικών κέντρων από την μία και του κράτους από την άλλη²⁴. Με άλλα λόγια **η κοινωνία πολιτών συνίσταται από όλες εκείνες τις οργανώσεις και εκείνους τους θεσμούς που βρίσκονται, θεωρητικά τουλάχιστον, έξω από του κρατικό έλεγχο αλλά και αυτόν της οικονομίας της αγοράς.**

23. Τάκης Νικολόπουλος, 1999, in *Κοινωνική Οικονομία, Κοινωνία Πολιτών και Νέα Ιδιότητα του Πολίτη*, εισήγηση στο συνέδριο του ΤΕΙ Μεσολογγίου με θέμα "Παγκοσμιοποίηση και Κοινωνική Οικονομία.

24. *ibid*, σ. 98

Ελάχιστες όμως από τις κινήσεις αυτές μπορούν να διεκδικήσουν τον τίτλο της αυτομίας από τις “**Ελιτ**” οι οποίες ελέγχουν το κράτος και την οικονομία της αγοράς²⁵. Ακόμη και τα οικολογικά κινήματα που εισέρχονται στο πεδίο δράσης οφείλουν να “παίζουν το παιχνίδι” του κεφαλαίου, πράγμα που σημαίνει ότι μορφοποιούν τις προτεραιότητες τους, σύμφωνα με προκαθορισμένους κανόνες, τους οποίους δεν ελέγχουν καθόλου²⁶.

Οι σημερινές τάσεις σηματοδοτούν μία πραγματικότητα όπου η αγοραιοποιημένη οικονομία και κοινωνία, τείνει περισσότερο να δημιουργήσει ένα άτομο αδιάφορο, άβουλο και παθητικό παρά ένα πολίτη που νιώθει μέλος μιάς ανθρωπότητας με “**κοινή μοίρα**”²⁷.

Αυτή η κοινωνία όμως χρειάζεται οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό πλουραλισμό, για να εξουδετερώσει τις υπερβολικές τάσεις προς το συγκεντρωτισμό. Αυτό που είναι το ουσιαστικό για τον πλουραλισμό είναι η απουσία ιδεολογικού θεσμικού μονοπωλίου.

Οι θεωρητικοί της δημοκρατίας που λειτουργούν στη σφαίρα του αφηρημένου χωρίς αναφορά σε συγκεκριμένες.

25. Τάκης Φωτόπουλος, 2002, Παγκοσμιοποίηση, Αριστερά & Περιεκτική Δημοκρατία, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, σ.214

26. ΜΑΡΕΙ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ, 1993, Ξαναφτιάχνοντας την κοινωνία, Εκδόσεις Εξάντας, σ.231

27. Γιάννης Πανούσης, 1999, in Κοινωνική Οικονομία ή αποκλεισμός; εισήγηση στο συνέδριο του ΤΕΙ Μεσολογγίου με θέμα «Παγκοσμιοποίηση και Κοινωνική Οικονομία», σ.90

κοινωνικές συθήκες προσφέρουν πρώτα μία αφηρημένη αιτιολόγηση που στη συνέχεια εκλαμβάνεται ως οικουμενικά έγκυρη, ενώ έπειτα γίνεται παραδεκτό ότι δυστυχώς το οικουμενικό ιδεώδες δεν μπορεί να εφαρμοστεί. Δεν είναι λοιπόν καλύτερο να αναφέρουμε τις συθήκες, που κάνουν το ιδανικό εφικτό ή ίσως επιτακτικό για να ξεκινήσουμε από εκεί; Η κοινωνία των πολιτών είναι μία ρεαλιστική έννοια που εξειδικεύει και εμπεριέχει τις δικές της συθήκες χωρίς να τις θεωρεί αρχικά δεδομένες. Σ' αυτό λοιπόν το πλαίσιο η κοινωνία των πολιτών γίνεται ο φορέας αντίστασης στην παγκοσμιοποίηση και στην μονόδρομη σκέψη.

Η προσέγγιση του Luhmann & Beck όσον αφορά την κοινωνία των πολιτών

Ο Luhmann, επεξεργάζεται ένα μοντέλο δημοκρατίας που δε βασίζεται στη συναίνεση της φιλελεύθερης αντίληψης ή στη συμμετοχή της σοσιαλδημοκρατίας. Το αποτέλεσμα μίας τέτοιας διάγνωσης είναι εξαιρετικά προβληματικό όσον αφορά στη σχέση μεταξύ δημοκρατίας και κοινωνικής συνθετότητας. Στις σύγχρονες δημοκρατίες υποστηρίζει ο Luhmann, ένα πολιτικό σύστημα δεν πρέπει να υπερεκτιμήσει τις ικανότητες του και να ακολουθήσει πιστά τον σκοπό της συνεχούς και αληθινής διεύρυνσης της συμμετοχής των πολιτών στη διαδικασία λήψης της απόφασης . Αυτό σημαίνει ότι η προώθηση μίας ενεργητικής

συμμετοχής των πολιτών θα δημιουργούσε και θα ενέτεινε την υπερφόρτωση του συστήματος και αργά ή γρήγορα θα κατέρρεε τον υψηλό δείκτη κοινωνικής συθετότητας. Περισσότερη συμμετοχή δε σημαίνει υποχρεωτικά περισσότερη δημοκρατία, η λήψη αποφάσεων από τον **«ίδιο το λαό»**²⁸ μπορεί να έχει ως τελικό αποτέλεσμα παραγωγή φαινομένου έντονης και ευρύτατης κοινωνικής εξαπάτησης. Επιπλέον η ιδέα μεγιστοποίησης της συμμετοχής ευδέχεται να υποκρύπτει διάθεση τεμαχισμού της απόφασης και μερικότητα ως προς τη διαδικασία λήψης της. Ο Luhmann τονίζει, ότι οι **«παλιές σοφίες»** που υπερπροσδιορίζονταν από την έννοια της συμμετοχής, σήμερα αναδύονται στο πεδίο του **νεοκορπορατισμού**²⁹, το αντίθετο δηλαδή της πραγματικά συναινετικής δημοκρατίας.

Η επίγνωση των ορίων και των κινδύνων στους οποίους εκτίθεται η σύγχρονη δημοκρατία σε συνθήκες υψηλής συθετότητας και κοινωνικής διαφοροποίησης, συνιστά ένα από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα της συστημικής ανάλυσης, γιατί δημιουργεί προϋπόθεση **«επικοινωνίας»** **«μέσα από το ρίσκο»** ή ορθότερα μέσα από **«το φόβο»** για το ρίσκο, το είδος αυτό της επικοινωνίας συντηρεί ανά πάσα στιγμή ανοικτό το ευδεχόμενο κινητοποίησης και

28. NIKLAS LUHMANN, 1999, Νομιμοποίησης Μέσω Διαδικασίας, εκδόσεις Κριτική, σ.245- **Δεν μπορεί να υπάρξει μία κυρίαρχη πλειοψηφία, άλλα μόνο μία κυρίαρχη μειοψηφία.**

29. Τσίρος Νόμος & Φύση, 3/2000, σ.394

διαμαρτυρίας της κοινότητας εναντίον αποφάσεων που έχουν διακιβδύνει. Αυτό συνιστά σύμφωνα με το Luhmann, και τη μοναδική «**προνομιούχο θέση**» στα πλαίσια του λειτουργικά διαφοροποιημένου κοινωνικού συστήματος. Ακριβώς επειδή ο «**φόβος**» δε μπορεί «**πολιτικά να απαγορευτεί, ούτε δικαίκα να ρυθμιστεί, ούτε επιστημονικά να ανακρούσει**³⁰». Αναμφίβολα όμως η υποτίμηση των προβλημάτων που παράγονται από την ελλειμματική νομιμότητα των δυτικών κοινωνιών την οδηγεί αναγκαστικά σε μη προοδευτικές λύσεις, πολλαπλασιάζοντας τα υφιστάμενα αδιέξοδα της πολιτικής πράξης. Ο ίδιος ο Luhmann σαρκάζει το παράδοξο των σύθετων κοινωνικών συστημάτων, σημειώνοντας ότι η πολιτική του κοινωνικού κράτους δημιουργεί προβλήματα κατά τη στιγμή που τα επιλύει, και μπορεί τότε μόνο να λύσει προβλήματα, ενόσω δημιουργεί κάποια άλλα. Η φαινομενική όμως περιγραφή της θεωρίας συρρικνώνει το βάθος της ανάλυσης σε ένα ακραίο σχετικισμό, που αποκλείει τη δυνατότητα μιας κριτικής εξήγησης της κοινωνίας.

Προϋπόθεση μιας ορθολογικής ερμηνεία του κοινωνικού φαινομένου είναι η αποδοχή της εσωτερικής σχέσης του ατόμου με το περιβάλλον του. Αυτή όμως η εσωτερική διαπλοκή του ατόμου με την κοινωνία δεν αποτελεί αντικείμενο εργασίας της λουμανικής θεωρίας. Έτσι, η

30. Γεωργιάδου Β., «Η εποχή των τρελών αγελάδων», σ. 122

Λειτουργική- δομική ανάλυση των συστημάτων επιβαρύνεται με έναν σχετικισμό μη δημιουργικού τύπου, επειδή δεν ενθαρρύνει τη συμμετοχή όλων. Κατά του Luhmann, τα άτομα έχουν από καιρό παύσει να είναι τα μέρη ενός όλου. Στις παραδοσιακές κοινωνίες η ατομικότητα ήταν το παράγωγο των κοινωνικών σχέσεων. Από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα και μετά το υποκείμενο δεν μπορεί να ενσωματωθεί συνολικά στην κοινωνία, γιατί η κοινωνία θρυμματίζεται σε πλήθος υποσυστημάτων. Η είσοδος στην κοινωνία ισοδυναμεί τώρα με έξοδο από άλλα λειτουργικά συστήματα και κατά συνέπεια με έξοδο από την ίδια την κοινωνία, τεκμαίρεται λοιπόν ότι η είσοδος σε ένα όλο σημαίνει έξοδος από τα μέρη του.

Με δεδομένο το σχετικισμό της μεθόδου, ο Luhmann θεωρεί ως συμβατικό και άκρως παραμορφωτικό το στόχο της ανεύρεσης της αλήθειας, διαμέσου της αντικειμενικής ορθότητας του νοήματος. Άλλωστε, η ίδια η ιδέα του νοήματος συσκοτίζεται στη συστημική θεωρία στο βαθμό που καταργεί την εσωτερική σχέση μεταξύ σημασίας και εγκυρότητας και αυτό διότι ο Luhmann επιμένει να μην υπολογίζει τη γλώσσα ως επικοινωνιακή δομή, που βοηθά στην ερμηνεία των νοηματικών σχέσεων και της ταυτόσημης διωποκειμενικής εγκυρότητας, που προκύπτει από αυτές.

Μετά από αυτό, δεν πρέπει να εκπλήσσει η παρατήρηση του Luhmann ότι δεν υφίσταται πλέον καμία δυνατότητα συναίνεσης σχετικώς με την διατίμηση ή την

αξιολόγηση των ρίσκων. Αμφισβητεί την ευειδή πίστη στη «**διαφωτιστική**» δύναμη του κριτικού λόγου . Η κριτική δεν παράγει οπωσδήποτε συναίνεση. Αντιθέτως κάποτε γνωστοποιεί την εξασθένηση της εμπιστοσύνης των πολιτών απέναντι στην κεντρική ηγεσία του συστήματος.

Ο Luhmann συνεχίζει τη μακρά παράδοση της νεοκλασικής γερμανικής σχολής, που ως πρωταρχικό μέλημα της έθεσε την αυτονομία της απόφασης από την ορθότητα ή την αλήθεια του περιεχομένου της. Για την εμπειρική πραγματικότητα της ζωής, το ουσιώδες είναι ποιος αποφασίζει ανεξαρτήτως της ορθότητας του περιεχομένου αυτού που αποφασίζει. Η ωμότητα του νεοκλασικού επιχειρήματος, έγκειται στην καλλιέργεια της εγγενούς αντίθεσης του υποκειμένου με το περιεχόμενο της απόφασης. Από ένα σημείο και μετά φαίνεται, ότι το αποτέλεσμα της απόφασης ανεξαρτοποιείται πλήρως από τον φορέα της, έτσι ώστε να αποδεσμεύεται βαθμιαία από την ανάγκη της αξιακής ή της ηθικής δικαιολόγησης του. Στο Luhmann η αυτονομιοποίηση της απόφασης διαμέσου της διαδικασίας καθίσταται σχεδόν το φετίχ της ανάλυσης του.

Αυτό συνεπώς που οι φορείς των αποφάσεων συναισθάνονται ως ρίσκο, γίνεται από τη σκοπιά των υποψήφιων θυμάτων αντιληπτό ως κίνδυνος .Η αποδοχή κινδύνων , εξαιτίας ορθολογικά συυπολογισμένων ρίσκων, περιορίζεται όλο και πιο πολύ. Η λουμανική μέθοδος φαίνεται να μένει σκεπτική απέναντι σε οποιαδήποτε θεωρία

της δράσης : η αβεβαιότητα είναι γι' αυτήν κάτι φυσιολογικό στη σύνθεση και εξόχως πολύπλοκη κοινωνία της ύστερης νεωτερικότητας. Οπότε οι αποφάσεις αναγνωρίζονται ως αιτία πιθανών ζημιών.

Υπό αυτές τις συνθήκες , το πολιτικό όχι μόνου δεν αναπαριστά το τμήμα ενός ευρύτερου Όλου αλλά, επιπροσθέτως, δυσκολεύεται σε ύψιστο βαθμό να μειώσει την παραγόμενη πολυπλοκότητα του συστήματος. Έτσι ο Luhmann μεταφέρει κατ' ουσίαν τη δομική απροσδιοριστία της θεωρίας του στο επίπεδο της πολιτικής πράξης. Μια ιδιόρρυθμη, μεταμοντέρνα ηθική της ευθύνης αναδύεται από το έργο του Luhmann που συνοψίζεται με το αξίωμα **«ησυχία είναι το πρότιστο καθήκου του πολίτη»**.

Ο Beck αντίθετα τονίζει την **«ανακλαστική υποπολιτικοποίηση της κοινωνίας»** του ρίσκου, και αυτό γιατί η διάβρωση της αυτονομίας των συστημάτων είναι τέτοια, ώστε να καθίσταται αναγκαία η μεταξύ τους συνεργασία. Το πολιτικό παύει πλέον να διαχωρίζεται από το οικονομικό, το άτομο παύει να νοείται ανεξάρτητα από το περιβάλλον του. Τα πάντα μεταλλάσσονται στο πλαίσιο μίας αβέβαιης και ρευστής **«διαλεκτικής του εκουγχρονισμού»³¹** που συντελεί στη δομική ρήξη με την παραδοσιακή συστημική αιτιοκρατία.

Ο Beck προκειμένου να συμβάλει θετικά στη συζήτηση για την πολιτική διαχείριση των διακινδυνεύσεων,

31. Τσίρος Ν. Νόμος και Φύση, 3/2000, σ365

υποστηρίζει ένα μοντέλο «**στρογγυλής τραπέζης**» πιστεύοντας, ότι διαμέσου της ιαχυροποίησης μίας «**κοινωνίας του διαλόγου**» είναι εφικτή η ανάληψη νέων μορφών δράσης και νομιμοποίησης της πολιτικής ισχύος.

Η δημιουργία πολλαπλών δημοσιοτήτων με τη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών και όλων των εμπλεκόμενων εταίρων στη λήψη των αποφάσεων, υπευθυμίζει τη βασική τοποθέτηση του Habermas για την αναγκαιότητα εξεύρεσης συναίνεσης. Ζητούμενο με άλλα λόγια είναι η δυνητική ετοιμότητα των συμμετεχόντων να καταλήγουν εφ' όσον απαιτηθεί σε συμβιβασμό.

Ο Beck τονίζει επίσης και τις δυσκολίες που συνεπάγεται η υποπολιτικοποίηση της κοινωνίας, η οποία τις περισσότερες φορές καταλήγει σε αποπολιτικοποίηση. Αυτό σχετίζεται με τη **χειραγωγισιμότητα**³² των μη οργανωμένων κοινωνικών δυνάμεων, με τις περιορισμένες δυνατότητες τους όχι τόσο να βρουν πρόσβαση στην πληροφορία όσο να την επεξεργαστούν επιστημονικά, καθώς και την επιρρέπεια τους στον πανικό ενώπιου του ευδεχομένου πρόκλησης μίας νέας βλάβης των συμφερόντων τους,

³²Ιγνάσιο Ραμουέ, 2000, Η τυραννία των ΜΜΕ, Εκδόσεις Πόλις, σ. 64

Τα τελευταία χρόνια έγιναν μεγάλες μάχες για τον έλεγχο των ΜΜΕ. Στο παιχνίδι μπήκαν πολυεθνικές εταιρείες οι οποίες είχαν καταλάβει ότι η ενημέρωση είναι ένα όργανο προπαγάνδας & κέρδους. Οδεύουμε λοιπόν προς μία κατάσταση, όπου ένας & μόνο οικονομικός όμιλος θα ελέγχει την ενημέρωση στο σύνολο της και θα αποφασίζει για το τι πρέπει να βλέπουν τα 6 δισεκατομμύρια των κατοίκων του πλανήτη αλλά και με ποιο τρόπο.

Ο Beck ισχυρίζεται δίκαια ότι ο δημόσιος διάλογος είναι μία εμπειρία **«που μας ανοίγει τα μάτια μπροστά στους στόχους και τους κινδύνους»³³**, και αυτό γιατί οι μη οργανωμένες κοινωνικές δυνάμεις της ύστερης νεωτερικότητας, οι οποίες κυριολεκτικά **γαλουχούνται με μία συνείδηση κρίσης και επερχόμενων κινδύνων**, είναι ικανές να θέτουν ερωτήματα και να διευρύνουν τον δημόσιο διάλογο, συμμετέχοντας στη συγκρότηση της πολιτικής ημερήσιας διάταξης .

Η διαπίστωση αυτή όμως ασχολείται ελάχιστα με τη θεματοποίηση των αντίστοιχων διαδικασιών και των επικοινωνιακών προϋποθέσεων, που θα διαμορφώσουν τους κανονιστικούς όρους της πολιτικής δημοσιότητας. Στη θεματική των διακινδυνεύσεων της ύστερης νεωτερικότητας, ο Beck ανταπαντά π.χ με την αβεβαιότητα στο επίπεδο της θεωρίας, αλλά κάτι τέτοιο συνεπάγεται εμφανές αδιέξοδο .

Η θεωρία λοιπόν του ανακλαστικού εκσυγχρονισμού παρουσιάζει την ίδια αδυναμία με τη δομο-λειτουργική ανάλυση. Τόσο ο Beck όσο και Luhmann περιγράφουν διεξοδικά τις νέες αβεβαιότητες, χωρίς εν τέλει να αξιοποιούν προς όφελος μίας κριτικής ανάλυσης τα πορίσματα των ερευνών τους.

33. Τσίφος Ν. Νόμος και Φύση, 3/2000, σ398

Νέες Μορφές Αβεβαιότητας ή “Επιστημολογική” Απροσδιοριστία Των Θεωριών Περί “Διακινδύνευσης” Στην Υστερή Νεωτερικότητα

Προς μία πολιτική διαβουλευτικού τύπου

Η παγκοσμιοποίηση και η κωρο-χρονική από-οριοθέτηση των προβλημάτων, μεταβάλλουν τους όρους της πολιτικής τους προσέγγισης και όπως όλα δείχνουν , περιορίζουν τις δυνατότητες επίλυσης τους σε μία αυστηρά εθνικοκρατική βάση. Όπως εξάλλου κατάδειξε το παράδειγμα των τρελών αγελάδων στην κοινωνία του ρίσκου τα προβλήματα δεν είναι πάντα διαχειρίσιμα ούτε με «διαδικασίες επίλυσης διαφορών στη βάση της συναινετικής αντίληψης των κοινωνικών εταίρων», αλλά ούτε «με διαπραγματεύσεις μεταξύ των διοικήσεων των ομάδων συμφερόντων (συνδικάτα- εργοδότες), που διεξάγονται υπό την εποπτεία του κράτους», είναι δυνατόν να αντιμετωπιστούν.

Τα μοντέλα δημοκρατίας και οι διαδικασίες λήψης πολιτικής απόφασης που στηρίζονται και προωθούν την ανοικτή και την ισότιμη συμμετοχή , καθώς και την ευρεία διαβούλευση, αλλά και την αμφίδρομη επικοινωνία μεταξύ του κράτους και των πάσης φύσεως ενδιαφερομένων μερών της κοινωνίας πολιτών, θεωρούνται σήμερα ικανότερα και αποτελεσματικότερα εργαλεία για τη διαχείριση των ποικίλων προβλημάτων στις κοινωνίες του ρίσκου.

Το NRC (National Research Council) των ΗΠΑ, έχει ασχοληθεί ιδιαίτερος με την κατανόηση, του υπολογισμό και τη διαχείριση των ρίσκων, με έμφαση μάλιστα στα ρίσκα που αφορούν το περιβάλλον και τη δημόσια υγεία. Στην τελευταία, λοιπόν, έκθεση του για τα ρίσκα, η οποία ήρθε το 1996 να αντικαταστήσει μια παλαιότερη του 1993, το NRC

εισηγείται μία <<αναλυτική-διαβουλευτική διαδικασία>>³⁴λήψης αποφάσεων. Κεντρικό σημείο της διαδικασίας αυτής θεωρείται η εκτεταμένη και ισότιμη συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων και θιγόμενων μερών (stakeholder), τα οποία από κοινού με τους δημοσίους φορείς καθώς και με τους εκπροσώπους των φυσικών και των κοινωνικών επιστημών, βρίσκονται σε μία συνεχή διαβούλευση και εμπλέκονται σε όλα τα στάδια, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, της ανάλυσης μιας κατάστασης που εμπεριέχει ρίσκο και της λήψης εν τέλει μίας αποδεκτής και εφαρμόσιμης απόφασης για την κατάσταση αυτή.

Σε μία παράλληλη γραμμή πλεύσης, όσον αφορά τα περί συμμετοχής και διαβούλευσης των ενδιαφερομένων μερών, προκειμένου να ληφθούν αποφάσεις και να επιλυθούν προβλήματα, κινείται του τελευταίου καιρό και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Με τη Λευκή βίβλο για την **«Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση»** την οποία εξέδωσε στα μέσα του περασμένου έτους (25-7-2001) η ΕΕ, προτείνει τη **«χρηστή διακυβέρνηση»** (good governance) ως τον καταλληλότερο τύπο άσκησης της εξουσίας από τα ευρωπαϊκά όργανα, με στόχο την ουσιαστικοποίηση της κοινοτικής μεθόδου και τη συρρίκνωση του δημοκρατικού ελλείμματος, αλλά και την αύξηση της αποτελεσματικότητας, άλλα και αποδοχής των προτεινόμενων και εφαρμοζόμενων ευρωπαϊκών πολιτικών . Σύμφωνα με την

34. Βασιλική Γεωργιάδου, Κοινωνία του ρίσκου και Πολιτική.
In Παγκοσμιοποίηση και Περιβάλλον, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα σ.173

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στο σχέδιο της **«χρηστής διακυβέρνησης»** αναγνωρίζεται ως βασική προϋπόθεση, **«η χάραξη και εφαρμογή της κοινοτικής πολιτικής»** να στηρίζεται στη **«μεγαλύτερη συμμετοχή πολιτικών και οργανώσεων»**, καθώς και στη **«διεύρυνση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων»**.

Εάν, λοιπόν, σε αυτό το πλαίσιο, η διακυβέρνηση αφορά **«κανόνες, διαδικασίες και συμπεριφορές που επηρεάζουν τον τρόπο άσκησης της εξουσίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο»**, η **«χρηστή διακυβέρνηση»** εξειδικεύει τους κανόνες, τις διαδικασίες και τις συμπεριφορές αυτές που θα πρέπει να στηρίζονται σε πέντε κεντρικές αρχές: της **«διαφάνειας»**, της **«συμμετοχής»**, της **«λογοδοσίας»**, της **«αποτελεσματικότητας»** και της **«συνοχής»**. Η **«ανάμιξη της κοινωνίας πολιτών»** με τη θέσπιση πρακτικών **«διαβούλευσης»**, για την όσο το δυνατόν εντατικότερη επικοινωνία μεταξύ των θεσμών και φορέων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των διαφόρων οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών, αποτελεί την αναγκαία προϋπόθεση προκειμένου να τεθεί σε λειτουργία αυτός ο τύπος άσκησης της εξουσίας και λήψης των αποφάσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Επειδή ο άξονας του φιλελεύθερου προτύπου δεν είναι ο δημοκρατικός αυτοπροσδιορισμός διαβουλευόμενων πολιτών, αλλά η εκ μέρους του κράτους δικαίου ρύθμιση μίας κοινωνίας της οικονομίας³⁵, οι επικοινωνιακές προϋποθέσεις της

35. Jurgen Habermas, 1996, Το πραγματικό και το ισχύον, σ. 398

Εκδόσεις «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»-Α.Α.ΛΙΒΑΝΗΣ.

Μετάφραση: Θεόδωρος Λουπασάκης

δημοκρατικής γνώμης και βούλησης λειτουργούν ως σημαντικός αγωγός για τον διαλογικό εξορθολογισμό των αποφάσεων που σημαίνει κάτι περισσότερο από τη νομιμοποίηση της πολιτικής κυριαρχίας³⁶. **Με άλλα λόγια έχουμε μία διαμόρφωση δημοκρατικής βούλησης και γνώμης ,η οποία δεν ελέγχει απλώς εκ των υστέρων την άσκηση της πολιτικής εξουσίας, αλλά κατά το μάλλον ή το ήττου, την προγραμματίζει.**

Διεθνής Διακυβέρνηση

Ένα από τα σημαντικότερα επιχειρήματα όσων διαμαρτύρονται ενάντια στην παγκοσμιοποίηση, είναι ότι τα πανίσχυρα όργανα της διεθνούς διακυβέρνησης πάσχουν σήμερα από σοβαρό **«έλλειμμα δημοκρατίας»³⁷**. Είναι πλέον γνωστό το γεγονός ότι οι αποφάσεις που επιδρούν στην καθημερινή μας ζωή από την ασφάλεια των τροφίμων μέχρι τις επενδύσεις για την προστασία περιβάλλοντος και την κοινωνική ευημερία διαμορφώνονται συχνά από απομακρυσμένους διεθνείς οργανισμούς, όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, οι οποίοι δεν διασφαλίζουν την ελευθερία στην πληροφόρηση και δεν

³⁶. Habermas, Το πραγματικό και το ισχύου, σ.400

³⁷Hilary French, 2002, Για την παγκόσμια διακυβέρνηση, σ.307
in Η κατάσταση του κόσμου 2002, THE WORLDWATCH INSTITUTE, Εκδόσεις-Πολιτικού Προβληματισμού Ν.Πουλιαντζάς.

προωθούν το δημόσιο έλεγχο και διάλογο. Αυτές οι διαδικαστικές ελλείψεις μπορούν να καταστήσουν ευάλωτα τα διεθνή όργανα απέναντι στα σενά εμπορικά συμφέροντα. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου δέχεται ιδιαίτερα σκληρή κριτική για ορισμένες από τις διαδικασίες λειτουργίας του, ειδικότερα για τις κλειστές επιτροπές επίλυσης των διενέξεων, οι οποίες νομιμοποιούνται να εκδώσουν δεσμευτικές αποφάσεις για την εναρμόνιση των εθνικών νόμων με τους κανονισμούς του Οργανισμού.

Όταν ο εθνικός νόμος διαπιστωθεί ότι παραβιάζει τους κανονισμούς του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, τότε οι κυβερνήσεις καλούνται να τον τροποποιήσουν ή να του ακυρώσουν διαφορετικά υποβάλλονται σε εμπορικές κυρώσεις. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι δικαστές που αξιολογούν τους εθνικούς νόμους διορίζονται από τον Π.Ο.Ε, συνήθως με βάση την εμπειρία τους στον τομέα του διεθνούς εμπορίου και όχι με βάση την εξειδίκευση σε περιβαλλοντικά και κοινωνικά θέματα. Αντίθετα με όσα ισχύουν στα περισσότερα εθνικά και διεθνή δικαστήρια, οι επιτροπές του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου συσκέπτονται μυστικά, ενώ οι κυβερνητικές εκθέσεις και τα άλλα βασικά έγγραφα είναι εμπιστευτικά.

Βεβαία τα τελευταία χρόνια ο Π.Ο.Ε έκανε κάποια μικρά βήματα προκειμένου να γίνει περισσότερο ανοικτός στη δημόσια συμμετοχή, όπως είναι η διοργάνωση συμποσίων για Μη Κυβερνητικές οργανώσεις και η δυνατότητα υποβολής φακέλων από εξωτερικές ομάδες στο γνωμοδοτικό δικαστικό σώμα για ορισμένες περιπτώσεις διενέξεων. Φυσικά, είναι απαραίτητο να

γίνουσι πολύ τολμηρότερες ενέργειες, όπως η συμμετοχή ΜΚΟ ως παρατηρητών και συμβούλων τόσο στις αποφάσεις των επιτροπών επίλυσης διαφορών όσο και στις συναυτήσεις των πολυπληθών επιτροπών που θεσπίζουν τους εκτεταμένους και πολυσύνθετους νόμους του Π.Ο.Ε.

Η παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο αντιμετωπίζουν παρόμοιες προκλήσεις σχετικά με τη διαφάνεια και την υπευθυνότητα. Παρά την υιοθέτηση μιας νέας ανοικτής δημόσιας πολιτικής από την Παγκόσμια Τράπεζα, που δίνει στο κοινό μεγαλύτερη πρόσβαση στην πληροφόρηση, τα σημαντικά έγγραφα όπως οι προτάσεις προγραμμάτων και οι στρατηγικές παραμένουν εμπιστευτικά μέχρι την λήψη καθοριστικών αποφάσεων. Επίσης οι συναυτήσεις του Προεδρείου τόσο της Παγκόσμιας Τράπεζας όσο και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου είναι κλειστές στο κοινό και δεν δημοσιοποιούνται τα σχετικά πρακτικά.

Αντίθετα ΟΗΕ υπήρξε σε γενικές γραμμές πιο ανοικτός στην ουσιαστικότερη συμμετοχή των ΜΚΟ τόσο στις αποφάσεις όσο και τις δραστηριότητες του. Στις περισσότερες διεθνείς διασκέψεις, οι ΜΚΟ συνενώθηκαν σε πανίσχυρα διεθνή δίκτυα για να μπορέσουν να επηρεάσουν τόσο τις επίσημες συμφωνίες όσο τις ανεπίσημες συνεργασίες που προέκυπταν από διασκέψεις. Στις ετήσιες συνόδους της επιτροπής ο αριθμός εκπροσώπων Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων από ολόκληρο τον κόσμο αυξήθηκε σταθερά, από 200-300 που ήταν το 1993 σε 700-800 το 2000. Στις συναυτήσεις αυτές

συμμετέχουν υψηλόβαθμοι υπουργοί κυβερνήσεων, τοπικοί αξιωματούχοι, βιομηχανικές ενώσεις, αγρότες, και πολλοί άλλοι.

Οι προσπάθειες αυτές για τον εκδημοκρατισμό των διαδικασιών λήψης αποφάσεων σε διεθνές επίπεδο είναι αναμφίβολα θετικές. Όμως, για να γίνει αποτελεσματική η παγκόσμια διακυβέρνηση πρέπει να οικοδομηθεί στα θεμέλια μιας καλής εθνικής και τοπικής διακυβέρνησης. Εξάλλου, τα διεθνή θεσμικά όργανα απαρτίζονται από εκπροσώπους εθνικών κρατών και οι πολιτικές τους αντικατοπτρίζουν εν πολλοίς τη συλλογική βούληση αυτών των κυβερνήσεων, που με τη σειρά τους πρέπει να εκπροσωπήσουν τη βούληση των λαών τους. Κατά συνέπεια, όταν οι κυβερνήσεις δεσμεύονται στα διεθνή φόρα για συγκεκριμένες θέματα, τότε θα πρέπει αυτές οι διεθνείς δεσμεύσεις να μεταφράζονται σε νομοθεσία και δράσεις που θα επιβάλλονται από τις εθνικές και τοπικές κυβερνητικές υπηρεσίες, ενώ παράλληλα θα ενσωματώνονται στο δικαστικό σύστημα της κάθε χώρας.

Τα έγγραφα που δημοσιοποιήθηκαν από την Παγκόσμια Σύνοδο Κορυφής του Ρίου υπογράμμισαν την ανάγκη να μειωθούν οι γενικές δεσμεύσεις σε πράξη, τόσο σε εθνικό επίπεδο όσο και σε τοπικό επίπεδο. Η Ατζέντα 21 κάλεσε όλα τα έθνη να καταστρώσουν εθνικές στρατηγικές για την αειφόρο ανάπτυξη, με αποτέλεσμα περίπου 70 χώρες να ιδρύσουν στη συνέχεια Εθνικά Συμβούλια για την Αειφόρο Ανάπτυξη ή αντίστοιχους οργανισμούς οι οποίοι επιφορτίστηκαν μεταξύ άλλων να προωθήσουν και να ευθαρρύνουν την εφαρμογή των συμφωνιών του Ρίου σε εθνικό επίπεδο.

Η Παγκόσμια Σύνοδος Κορυφής του Ρίο άνοιξε νέους ορίζοντες, αναγνωρίζοντας επίσημα τη σημασία της δημόσιας συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων για το περιβάλλον σε εθνικό επίπεδο . Η **αρχή 10** της Διακήρυξης του Ρίου για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη ορίζει σαφώς ότι τα άτομα έχουν δικαίωμα στην πληροφόρηση και στις δικαστικές διαδικασίες, ενώ πρέπει να τους παρέχεται κάθε ευκαιρία για συμμετοχή τους στη λήψη αποφάσεων. Έξι χρόνια αργότερα, αυτή η αρχή συμπεριλήφθηκε σε μία νομικά δεσμευτική σύμβαση, στη συνθήκη του Άαρχους για την Πρόσβαση στην Πληροφόρηση, τη Συμμετοχή του κοινού στις Διαδικασίες Λήψης Αποφάσεων και την Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη, οι διαπραγματεύσεις της οποίας πραγματοποιήθηκαν υπό την αιγίδα της Οικονομικής Επιτροπής του ΟΗΕ για την Ευρώπη.

Παράλληλα με την ανάγκη για δημοκρατικότερες δομές διακυβέρνησης στα κράτη, εξίσου σημαντικό είναι να αναπτυχθούν ισότιμες σχέσεις μεταξύ των κρατών. Οι ΗΠΑ όμως όχι μόνο αποσύρθηκαν από το Πρωτόκολλο του Κιότο αλλά και κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για το Πρωτόκολλο της Βιοασφάλειας, το οποίο υποστηρίζει την ανάγκη να λαμβάνονται προληπτικά μέτρα για να ανατραπεί η πιθανότητα μη αναστρέψιμης βλάβης, ακόμη και στην περίπτωση επιστημονικής αβεβαιότητας, αρνήθηκαν να συμπεριληφθεί η «**Αρχή της Προφύλαξης**» στο Πρωτόκολλο ή σε άλλη διεθνή συμφωνία, εμμένοντας στα επιχειρήματα του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου ότι οι πολιτικές για την

ασφάλεια των τροφίμων και για μια σειρά άλλων προδιαγραφών που σχετίζονται, με την υγεία των ανθρώπων, των ζώων και των φυτών πρέπει να στηρίζεται στην επιστημονική αβεβαιότητα.

Η πραγματικότητα όμως διαγράφεται κατά τέτοιο τρόπο που καθιστά αναγκαία την αλλαγή της πορείας της παγκόσμιας οικονομίας και των θεσμών που την υποστηρίζουν, απομακρύνοντας την από την πορεία της καταστροφής και κατευθύνοντάς την προς την κοινωνική και οικολογική σταθερότητα. Πρέπει να επιχειρηθεί μια ριζοσπαστική αναθεώρηση της ηθικής η οποία να συνδέεται ολοκληρωτικά με τη φροντίδα για το μέλλον της ανθρωπότητας. Από τη στιγμή που δεν υπάρχουν όρια όσου αφορά την εμφάνιση τη διάχυση και την κυκλοφορία των βλαβών και των καταστροφών, απαιτείται μια ριζική αλλαγή που δεν μπορεί παρά να προέλθει από τον μετασχηματισμό της ηθικής από του οποίο αναπηδά μία νέα ευθύνη, η ευθύνη να μεταβιβαστεί στις μελλοντικές γενεές ένας βιώσιμος πλανήτης.

«Το δικαίωμα στην ανάπτυξη πρέπει να εκπληρώνεται έτσι ώστε να ανταποκρίνεται με δίκαιο τρόπο στις αναπτυξιακές και περιβαλλοντικές ανάγκες των σημερινών και των μελλοντικών γενεών³⁸»

³⁸Ο ορισμός της βιώσιμης ανάπτυξης όπως παρέχεται από τη διάσκεψη του Ρίου, επεξηγούμενος από την προπαρασκευαστική εργασία της Έκθεσης Brundlandt. Η ιδέα αυτή, αυτονόητη στα αντικειμενικά ηθικά συστήματα, υπήρξε μέχρι τη διακήρυξη της το θύμα τόσο των αναπτυξιακών τάσεων της αγοράς όσο και της πρακτικής πολιτικής του εφικτού Μ. ΔΕΚΛΕΡΗΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΣΑΚΚΟΥΛΑ», 2000, σ.81

Θα πρέπει λοιπόν όχι μόνο να αλλάξει η φιλοσοφία που κυριαρχεί, και που επιδιώκει να εναρμονίσει τις περιβαλλοντικές αρχές με τους κανονισμούς του ΠΟΕ, αλλά και να γίνει δημόσια η συζήτηση περί του αναλαμβανόμενου Ρίσκου, καθώς θίγει κοινωνικές ομάδες, τάξεις, εθνικά σύνολα, κάποτε τον παγκόσμιο πληθυσμό αλλά και τις επόμενες γενεές.

Συμπεράσματα

Στις κοινωνίες του ρίσκου , η πολιτική μεταβάλλεται σε μία διαρκή και αγωνιώδη αναζήτηση του αποδεκτού και του αποτελεσματικού. Αυτό προϋποθέτει μία μετατόπιση του κέντρου βάρους τόσο της πολιτικής όσο και των θεσμών. Σε αυτή τη διαδικασία σημαντικό ρόλο μπορεί να διαδραματίσει η ίδια η κοινωνία των πολιτών. Οι οργανώσεις, και κυρίως οι οικουμενικές μη κυβερνητικές οργανώσεις είναι σε θέση να καταλάβουν έγκαιρα και φυσικά με μεγαλύτερη διαύγεια τις παγκόσμιες απειλές, οι οποίες πλέον είναι **«ταξικά ουδέτερες»**. Ταυτόχρονα ασκούν μία συνεχή πίεση σε κυβερνήσεις και επιχειρήσεις, προκειμένου να προωθηθούν διαδικασίες επίλυσης προβλημάτων ή και να τεθούν επί τάπητος ζητήματα καταλογισμού και απόδοσης ευθυνών.

Η διεθνοποίηση των προβλημάτων στις κοινωνίες του Ρίσκου οδηγεί στη δημιουργία ενός γεωγραφικά απροσδιόριστου **«διεθνικού-χώρου»**, εντός του οποίου λαμβάνει πλέον χώρα ένα σημαντικό μέρος της νέας πολιτικής πράξης.

Με τις παγκόσμιες απειλές και τα πλανητοπικά ρίσκα να διασπείρονται ανεξέλεγκτα στο εσωτερικό των κοινωνιών, είναι επιβεβλημένο να ακολουθηθεί η ιπποκράτεια αρχή **«καλύτερο το προλαμβάνει του θαραπεύειν»**, ακόμη και αν δεν υπάρχει επιστημονική απόδειξη τόσο για την επέλευση της βλάβης όσο και για την αιτιώδη συνάφεια μεταξύ πράξης και αποτελέσματος

Σε αντίθεση με την αρχή της **πρόληψης** (prevention principle), η οποία επιβάλλει την λήψη μέτρων για την αποτροπή ενός προβλέψιμου, γνωστού, βέβαιου, και εν πολλοίς μετρήσιμου κινδύνου, η **αρχή της προφύλαξης** (precautionary principle), αποβλέπει στην αντιμετώπιση κινδύνων, αβέβαιων και άγνωστων, ανατρέποντας τα μέχρι τώρα ισχύοντα στο δίκαιο για την αποκατάσταση της βλάβης που δεν συναρτάται με τις διαθέσιμες γνώσεις και την υπάρχουσα επιστημονική απόδειξη για τη σχέση μεταξύ πράξης και αποτελέσματος, αλλά αρκείται στην αμφιβολία, υπό την προϋπόθεση ότι έχει εκφραστεί δημόσια. **Καθίσταται λοιπόν υπεύθυνος όχι μόνο αυτός που οφείλει να γνωρίζει, αλλά και αυτός που οφείλει να αμφιβάλλει**, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει ότι επανερχόμαστε στο καθεστώς της υποκειμενικής ευθύνης δηλαδή στην αναγκαιότητα ύπαρξης πλαισίου για τον απλούστατο λόγο ότι το πλαίσιο για να καταλογισθεί, προϋποθέτει να υπάρχουν επιστημονικές αποδείξεις και όχι επιστημονική αβεβαιότητα.

Είναι σαφές ότι η ιδιαιτερότητα της **αρχής της προφύλαξης** έγκειται στο γεγονός ότι παραπέμπει στη σχετικότητα της επιστημονικής γνώσης, αποτελεί δε μια κοινωνική επιλογή, όπως τέτοια υπήρξε κατά το παρελθόν η επιλογή των κατηγοριών της πρόβλεψης και της πρόληψης. Ωστόσο και οι τρεις αυτές έννοιες {**πρόβλεψη – πρόληψη – προφύλαξη**} είναι μεταξύ τους **συμπληρωματικές** δεν ανατρέπει η μία την άλλη, καθώς **αποτελούν τρεις**

μεταμορφώσεις της συμπεριφοράς **αυτιμετώπισης της αβεβαιότητας** οι οποίες αναδύθηκαν σε τρεις διαφορετικές στιγμές της κοινωνικής ιστορίας και κάθε μία έχει το δικό της πεδίο δράσης.

Παρά τη νομική αμφισβήτηση της, **η αρχή της προφύλαξης** θεωρείται σήμερα υποχρεωτική, διότι προβλέπεται ρητά σε όλο και περισσότερα νομικά-δεσμευτικά-διεθνή και εθνικά κείμενα, (π.χ πρωτόκολλο της Καρθαγένης για τη βιοασφάλεια, οδηγίες της Ε.Ε κ.ά) αποτελώντας μ' αυτό τον τρόπο το **δορυφόρημα** για το περιβάλλον και τη δημόσια υγεία οι οποίες διακρίνονται από τα όρια της επιστήμης στην αναζήτηση των αιτιών των φαινομένων και στην εξακρίβωση των συνεπειών

Η αλλαγή των θεσμών που λαμβάνουν χώρα, και που αδυνατούν να ανταποκριθούν στο μεταβατικό ασταθές και ευμετάβλητο χαρακτήρα της περιόδου που διανύουμε, αλλά και η διαβούλευση και η συμμετοχή των οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών στη διαχείριση των προβλημάτων της ύστερης νεωτερικότητας, μπορούν να συμβάλλουν σε ένα πιο **ανοικτό, ανεξάρτητο, υπεύθυνο** και περισσότερο **υποκείμενο σε λογοδοσία και έλεγχο**, τρόπο σχηματισμού πολιτικής γνώμης, τότε πέραν της διεύρυνσης της αποτελεσματικότητας θα έχουν συνεισφέρει και στον ουσιαστικό εκδημοκρατισμό της πολιτικής.

- BECK, U. Τι είναι παγκοσμιοποίηση; Αθήνα - Καστανιώτη, (2002).
- Gardner G. Η μεγάλη πρόκληση του Γιοχάνεσμπουργκ: η δημιουργία
Ενός ασφαλέστερου κόσμου. Η κατάσταση
Του Κόσμου 2002, THE WORLDWATCH
INSTITUTE, Εκδόσεις-Πολιτικού
Προβληματισμού, Ν Πουλιαντζας
- Gellner E. Η κοινωνία πολιτών και οι αντίπαλοι της,
Συνθήκες Ελευθερίας, Αθήνα- Παπαζήσης
(1996).
- Γκίντενς Άντονι. Ο κόσμος των ραγδαίων αλλαγών, Αθήνα-Μεταίχμιο
(2002).
- Γκρι Τζών. η Απατηλή αυγή του καπιταλισμού, Εκδόσεις- Πόλις, (1999)
- Δεκλερής Μ. Το δίκαιο της Βιώσιμου Αναπτύξεως ,Αθήνα-
Ν. Σάκκουλα, (2000).
- Ewald F. Ιστορία του κράτους πρόνοιας, Αθήνα-Gutenberg, (2000)
- ZIMAN J. Η αξιοπιστία της γνώσης, Αθήνα- Κωσταράκη (1992).
- Καστοριάδης Κ. Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας, Εκδόσεις -
Ράππα, (1985)
- Katherine Hayies, Η αναζητώντας κοινό έδαφος, Φύση κοινωνία πολιτική
Εκδόσεις-Νήσος σ.312
- Kennedy P. Προετοιμασία για τον 21^ο αιώνα ,Αθήνα-Νέα Σύνορα-Α.Α
Λιβάνη, (1994).
- Λυοτάρ Φ, Η μεταμοντέρνα κατάσταση, Αθήνα- Γνώση, (1993)
- Luhmann N. Νομιμοποίηση μέσω διαδικασίας, Εκδόσεις Κριτική, (1999)
- Λουλούδης Α, Γεωργιάδου Β, Σταυρακάκης Γ. φύση, Κοινωνία,
Επιστήμη στην εποχή των τρελών αγελάδων.
«Διακινδύνευση & Αβεβαιότητα, Αθήνα: Νεφέλη (1999)
- Λουλούδης Α. Οικολογία, επιστήμη, ουτοπία: στην εποχή της
Δημιουργικής αμηχανίας, Φύση κοινωνία πολιτική, Νήσος

- Μοσκοβίτσι Σ. Τεχνική και φύση στον ευρωπαϊκό πολιτισμό, Αθήνα
Νεφέλη(1998)
- Μπάλιας Γ. Οι αρχές της πρόβλεψης, της πρόληψης και της προφύλαξης
ως εκφάνσεις της έννοιας της ευθύνης, Περιβάλλον και
Δίκαιο, 1/2001, σ21
- Μπουκτσιν Μ. Ξαναφτιάχνοντας την Κοινωνία, Αθήνα:Εξάντας(1993).
- Νικολόπουλος Τ. Κοινωνική οικονομία, κοινωνία πολιτών και νέα
ιδιότητα του πολίτη, εισήγηση στο συνέδριο του ΤΕΙ
Μεσολογγίου, με θέμα «Παγκοσμιοποίηση και κοινωνική
Οικονομία., 1999.
- Πανούσης Γ. 1999Κοινωνική οικονομία ή αποκλεισμός ; εισήγηση στο
Συνέδριο του ΤΕΙ Μεσολογγίου, με θέμα
«Παγκοσμιοποίηση και κοινωνική οικονομία»,(1999)
- Passet R. Οικονομία και περιβάλλον (Μία βιοοικονομική προσέγγιση)
Θεσσαλονίκη- Παρατηρητής, (1987).
- Prigogine- Stengers. Τάξη μέσα από το χάος, Εκδόσεις Κέδρος(1984).
- Ραμονέ Ι. Η τυραννία των ΜΜΕ, Αθήνα:Πόλις (2000).
- Τσίρος Ν . Νέες Μορφές Αβεβαιότητας ή Επιστημολογική
Απροσδιοριστία των Θωριών Περί Διακινδύνευσης στην
Υστερη Νεωτερικότητα, Νόμος & Φύση, 3/2000, σ.365
- French H. Για την Παγκόσμια διακυβέρνηση, Η κατάσταση
Του Κόσμου 2002, THE WORLDWATCH
INSTITUTE, Εκδόσεις-Πολιτικού
Προβληματισμού, Ν Πουλιαντζας
- Φωτόπουλος Τ. Περιεκτική Δημοκρατία, Αθήνα -Καστανιώτης(1997)
- Φωτόπουλος Τ Παγκοσμιοποίηση, Αριστερά και Περιεκτική Δημοκρατία
Αθήνα-Ελληνικά Γράμματα(2002)
- Habermas j Το πραγματικό και το ισχύον, Αθήνα
Νέα Σύνορα-Α.Α Λιβάνη(1996)
- Rifkin J. Το τέλος της εργασίας, Αθήνα- Νέα Σύνορα-
Α.Α Λιβάνη,(1995)
- Rifkin J. Ο αιώνας της Βιοτεχνολογίας, Αθήνα- Νέα Σύνορα-
Α.Α Λιβάνη,(1998)

